

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

**ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ &
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**<<ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΑΝΑΚΑΜΨΗΣ ΚΑΙ
ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ``ΕΛΛΑΔΑ 2.0' '>>**

**<<CRITICAL REVIEW OF THE RECOVERY AND RESILIENCE
PLAN ``GREECE 2.0' '>>**

ΤΣΙΤΣΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ

ΑΜ: 01966

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΚΑΛΛΙΩΡΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ**

ΒΟΛΟΣ

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2023

Δήλωση

Βεβαιώνω ότι η παρούσα εργασία είναι δική μου, δεν έχει συγγραφεί από άλλο πρόσωπο με ή χωρίς αμοιβή, δεν έχει αντιγραφεί από δημοσιευμένη ή αδημοσίευτη εργασία άλλου και δεν έχει προηγουμένως υποβληθεί για βαθμολόγηση στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας ή αλλού.

Βεβαιώνω ότι είμαι εν γνώσει των κανόνων περί λογοκλοπής του ΤΜΧΠΠΑ και ότι στο πλαίσιο αυτού έχουν τηρηθεί όλοι οι κανόνες κατά την ακαδημαϊκή δεοντολογία, σχετικά με αναφορές, βιβλιογραφία, κ.λ.π., τόσο από έντυπες όσο και από ηλεκτρονικές πηγές. Σε περίπτωση λογοκλοπής αποδέχομαι όλες ανεξαιρέτως τις ποινές που προβλέπουν οι εκάστοτε Κανονισμοί του ΠΘ ή και του ΤΜΧΠΠΑ.

Ημερομηνία: 18/10/2023

Ονοματεπώνυμο: Τσίτσος Χαράλαμπος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει ως κύριο στόχο να τονίσει τη σημασία των ευρωπαϊκών προγραμμάτων στην προσπάθεια για ανάπτυξη και ανασυγκρότηση της Ελλάδας και των περιφερειών της σε διάφορους τομείς της οικονομίας, να αναδείξει τα προβλήματα που προκύπτουν εξαιτίας των περιφερειακών ανισοτήτων στην ελληνική κοινωνία και οικονομία και να συμβάλλει στην εξέλιξη της συζήτησης πως τα εκάστοτε ευρωπαϊκά κονδύλια, τα οποία εισάγονται στην ελληνική οικονομία, είναι επιβεβλημένο να κατευθύνονται στην πραγματική οικονομία της χώρας και να υπάρχει η στόχευση ώστε να βοηθούν στη μείωση των ανισοτήτων μεταξύ περιφέρειας και αστικών κέντρων. Συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά στο περιφερειακό πρόβλημα της Ελλάδας και στους τομείς στους οποίους παρατηρούνται οι μεγαλύτερες ανισότητες ανάμεσα στις περιφέρειες της Ελλάδας, ακόμα τονίζονται μερικά από τα σχέδια και χρηματοδοτικά εργαλεία, τα οποία διαχρονικά έχουν εφαρμοστεί στη χώρα μας προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις περιφερειακές ανισότητες και ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, το λεγόμενο <<Ελλάδα 2.0>>. Το συγκεκριμένο σχέδιο αποτελεί την ελληνική εκδοχή του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας και έχει στόχο να παράσχει πόρους στην ελληνική οικονομία για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα που προέκυψαν εξαιτίας της πανδημίας του κορονοϊού και να ενισχύσει την οικονομική και κοινωνική ανθεκτικότητα της χώρας. Τέλος, επισημαίνεται η ανάγκη ώστε το σχέδιο να αποκτήσει περισσότερο περιφερειακή διάσταση και να δώσει ουσιαστικές λύσεις στο περιφερειακό πρόβλημα της Ελλάδας.

Λέξεις κλειδιά: περιφερειακές ανισότητες, Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, Ελλάδα 2.0

ABSTRACT

The main objective of this diploma thesis is to highlight the importance of European programs in the effort for development and reconstruction of Greece and its regions in various sectors of the economy, to highlight the problems that arise due to regional inequalities in Greek society and economy and to contribute to the development of the debate on how the respective European funds, which are imported into the Greek economy, it is imperative that they be directed to the real economy of the country and targeted to help reduce inequalities between periphery and urban centers. Specifically, reference is made to the regional problem of Greece and the areas in which the greatest disparities between the regions of Greece are observed, some of the plans and financial tools that have been applied over time in our country in order to address regional inequalities are also highlighted and special emphasis is given to the National Recovery and Resilience Plan, the so-called <<Greece 2.0>>. This plan is the Greek version of the Recovery Fund and aims to provide resources to the Greek economy to address the problems arising due to the coronavirus pandemic and strengthen the country's economic and social resilience. Finally, the need for the plan to acquire a more regional dimension and to provide substantial solutions to Greece's regional problem is highlighted.

Key words: regional inequalities, *Recovery and Resilience Facility*, *Greece 2.0*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια του Προγράμματος Προπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον υπεύθυνο καθηγητή κύριο Καλλιώρα Δημήτριο, για την καθοδήγησή του καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας και για τις χρήσιμες επισημάνσεις του. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για τη στήριξη που μου παρείχε τα χρόνια των σπουδών μου καθώς και όσους ανθρώπους ήταν στο πλευρό μου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	ii
ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ	iii
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	3
1.1 Το περιφερειακό πρόβλημα.....	3
1.2 Το περιφερειακό πρόβλημα της Ελλάδας.....	4
1.3 Παράγοντες που εντείνουν το περιφερειακό πρόβλημα στην Ελλάδα	9
1.4 Επιπτώσεις περιφερειακών ανισοτήτων	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΕ ΕΕ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑ	16
2.1 Περιφερειακή πολιτική στην ΕΕ και στην Ελλάδα.....	16
2.2 Προγράμματα ΚΠΣ και ΕΣΠΑ στην Ελλάδα	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΤΑΜΕΙΟ ΑΝΑΚΑΜΨΗΣ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑ 2.0	22
3.1 Μηχανισμός ανάπτυξης και ανθεκτικότητας ΕΕ.....	22
3.2 Σχέδιο Ελλάδα 2.0.....	24
3.3 Πορεία υλοποίησης Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας Ελλάδα 2.0.....	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	42
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	44
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	45

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1 Κατανομή συνολικού προϋπολογισμού Ελλάδα 2.0	33
Εικόνα 2 Σύνθεση Ελλάδα 2.0 ανά οικονομική δραστηριότητα	34

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1.3 Διαθέσιμο εισόδημα ανά νοικοκυριό σε επίπεδο περιφερειών.....	7
Πίνακας 3.1 Πόροι που κινητοποιούνται ανά πυλώνα στο Ελλάδα 2.0	32

ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ

EUROSTAT: Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία

ΕΛΣΤΑΤ: Ελληνική Στατιστική Αρχή

ΕΤΕπ: Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων

Α.Π.Α.: Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία

Α.Ε.Π.: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

ΕΤΠΑ: Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης

ΕΣΠΑ: Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης

ΚΠΣ: Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης

ΜΑΑ: Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας

ΜΟΠ: Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα

ΠΕΠ: Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα

ΤΕΠ: Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα

ECU: European Currency Unit (Ευρωπαϊκή Λογιστική Μονάδα)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η ανάδειξη της σημασίας των διαρθρωτικών ταμείων της ΕΕ όπως το ΕΣΠΑ ως εργαλεία στήριξης της Πολιτικής Συνοχής της ΕΕ και άμβλυνσης των περιφερειακών ανισοτήτων στην Ελλάδα και η ανάλυση της προστιθέμενης αξίας που εισφέρει σε αυτή την προσπάθεια το Ταμείο Ανάκαμψης μέσω του σχεδίου Ελλάδα 2.0 για τη χώρα μας συγκεκριμένα.

Τα βασικά ζητήματα, τα οποία κλήθηκε να διαπραγματευθεί η παρούσα διπλωματική εργασία μπορούν να ταξινομηθούν ως εξής:

- Αρχικά, στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στο ποιο είναι το περιφερειακό πρόβλημα σαν έννοια και ακόμα τονίζονται οι περιφερειακές ανισότητες στην Ελλάδα και ο τρόπος που διαρθρώνονται σε κάθε τομέα της οικονομίας ανά περιφέρεια, καθώς και οι προσδιοριστικοί ιστορικοί παράγοντες που οδήγησαν στην όξυνσή τους.
- Στο δεύτερο κεφάλαιο, αναφέρεται η περιφερειακή πολιτική που έχει ασκηθεί ανά τα χρόνια στην Ελλάδα, τα χρηματοδοτικά εργαλεία και τα προγράμματα τα οποία χρησιμοποιήθηκαν με ιδιαίτερη αναφορά στα ΚΠΣ (Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης) και τα ΕΣΠΑ (Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης),
- Στο τρίτο κεφάλαιο, εισάγεται ως έννοια το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, ποια είναι η σημασία του για τις χώρες της ΕΕ, ποιο είναι το σχέδιο Ελλάδα 2.0, ποιος είναι ο σκοπός και η σημασία του, με αναλυτική αναφορά στο περιεχόμενό του. Επίσης, γίνεται εκτενής αναφορά στη μέχρι στιγμής πορεία υλοποίησης του σχεδίου Ελλάδα 2.0 και αξιολογήσεων που έχουν γίνει για αυτό.
- Τέλος, ως επίλογος γίνεται αναφορά σε συμπεράσματα τα οποία εξήχθησαν και γίνεται σχολιασμός σχετικά με την ανάγκη ώστε το σχέδιο Ελλάδα 2.0 να εμβαθύνει και να συνεισφέρει περισσότερο στην μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων.

Η σπουδαιότητα της διπλωματικής αυτής εργασίας έγκειται στο γεγονός ότι προσπαθεί να αποκρυσταλλώσει το φαινόμενο του περιφερειακού προβλήματος, το

οποίο έχει πολλαπλές επιδράσεις και διάφορα χαρακτηριστικά στην κοινωνία (οικονομικά, πολιτιστικά, δημογραφικά, πολιτιστικά), τις αιτίες των περιφερειακών ανισοτήτων στην Ελλάδα και τον τρόπο με τον οποίο η περιφερειακή πολιτική που ασκείται στη χώρα μας διαχρονικά σε συνδυασμό με το νέο χρηματοδοτικό εργαλείο, το Ελλάδα 2.0, είναι σε θέση να αντιμετωπίσει και να εξαλείψει αυτό το φαινόμενο.

Η μεθοδολογική προσέγγιση που χρησιμοποιήθηκε κατά τη συγγραφή της εργασίας ήταν ποιοτική και στηρίχτηκε κυρίως σε βιβλιογραφικές πηγές και αναφορές. Οι συγκεκριμένες πηγές προέρχονται από επιστημονικά άρθρα δημοσιευμένα σε πιστοποιημένες επιστημονικές ηλεκτρονικές ιστοσελίδες, από έντυπα επιστημονικά βιβλία και δημοσιευμένες ακαδημαϊκές εργασίες. Επίσης, έγινε συλλογή στατιστικών δεδομένων από τη Eurostat και προσωπική επεξεργασία αυτών με σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τις περιφερειακές ανισότητες ανά τομέα και περιφέρεια στην Ελλάδα.

Τα ευρήματα τα οποία προέκυψαν από τη βιβλιογραφική έρευνα ωθούν στην κατεύθυνση εξαγωγής συμπερασμάτων σχετικά με την υπεραξία που προσδίδει η έλευση του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας στις χώρες της ΕΕ σε τομείς όπως ο ψηφιακός μετασχηματισμός και η πράσινη μετάβαση και μέσω αυτού η Ελλάδα εφόσον εκμεταλλευτεί το σχέδιο Ελλάδα 2.0 και τις δυνατότητες που προσφέρει μπορεί να συγκλίνει σε επίπεδο ανάπτυξης με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Η εργασία αυτή έχει τη δυνατότητα να αποτελέσει εφαλτήριο προκειμένου να μελετηθεί η πορεία υλοποίησης του σχεδίου Ελλάδα 2.0 τα επόμενα χρόνια, ο βαθμός στον οποίο έχει πετύχει τους βασικούς στόχους που έχουν τεθεί προς υλοποίηση από αυτό και να αξιολογηθεί η αξία που προσέδωσε στην προσπάθεια για άμβλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων της χώρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1.1 Το περιφερειακό πρόβλημα

Το περιφερειακό πρόβλημα ορίζεται σαν την μη ίση και δίκαιη κατανομή πόρων και η ανισόρροπη ανάπτυξη σε μια ορισμένη γεωγραφική οντότητα. Σαν τέτοια μπορεί να θεωρηθεί είτε μία πόλη, είτε μια περιφέρεια, είτε και ένα ολόκληρο κράτος. Η άνιση κατανομή των πόρων σε αυτή την γεωγραφική οντότητα μπορεί να επιφέρει κοινωνική και περιφερειακή ανισορροπία με αυτό να έχει συνέπειες στο κοινωνικό σύνολο σε διάφορους τομείς (Μπαρμπαρούση 2020). Σαν ορισμό της περιφέρειας, είναι δυνατό να αποδοθεί, πως αναφερόμαστε σε ένα συγκεκριμένο γεωγραφικό σύνολο το οποίο αποτελείται από συγκεκριμένα χαρακτηριστικά (δημογραφικά, οικονομικά, κοινωνικά, πολιτιστικά) και τα όρια του καθώς και οι περιοχές τις οποίες περικλείει υφίστανται έπειτα από διεργασίες και κοινωνικές ανακατατάξεις που έχουν λάβει χώρα από το παρελθόν και συνεχίζονται και στο παρόν. Αυτά τα κοινά χαρακτηριστικά ενώνουν τις επιμέρους χωρικές μονάδες και συντελούν στην ύπαρξη της περιφέρειας. Στόχος των κοινωνιών της κάθε περιφέρειας και των αρμόδιων αρχών οφείλει να είναι η αντιμετώπιση και η επίλυση του εν λόγω προβλήματος (Μπαρμπαρούση, 2020). Η συγκεκριμένη στόχευση κρίνεται απαραίτητη έτσι ώστε να υπάρχει όσο το δυνατόν ισόρροπη ανάπτυξη σε κάθε περιφέρεια μιας χώρας και μέσω της ανάπτυξης ολοκληρωμένων οικονομικών και κοινωνικών δομών να έχουν τη δυνατότητα να λειτουργούν σχετικά αυτόνομα σε σχέση με την υπόλοιπη χώρα. Ωστόσο, αυτό το εγχείρημα παρουσιάζει και δυσκολίες καθώς στις περισσότερες περιπτώσεις οι λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες παρουσιάζουν ισχυρότατες σχέσεις αλληλεξάρτησης και επιρροής με τις πιο αναπτυγμένες της χώρας με αποτέλεσμα να μην μπορούν να αναπτύξουν εύκολα αυτόνομη πορεία. Σε αυτή την περίπτωση υπάρχει ο κίνδυνος απομόνωσης και ουσιαστικά εξαφάνισής τους. Για αυτό το λόγο, στόχος των εκάστοτε αρχών που επιθυμούν να αντιμετωπίσουν το περιφερειακό πρόβλημα πρέπει να είναι η προσπάθεια να υπάρχουν οι προϋποθέσεις να αναπτύσσονται όλες οι περιφέρειες ισόρροπα μέσω της παροχής ίσων ευκαιριών σε τομείς όπως η εργασία, η εκπαίδευση, οι υπηρεσίες και με το να τους παρέχεται η δυνατότητα να εκμεταλλεύονται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους προς όφελος των τοπικών κοινωνιών. Τέτοια χαρακτηριστικά για παράδειγμα είναι το τουριστικό προϊόν το οποίο μπορεί να εκμεταλλευτεί στο έπακρο μια

νησιωτική περιφέρεια μέσω της αξιοποίησης των φυσικών της ομορφιών και της παροχής υπηρεσιών υψηλού επιπέδου που θα παράσχει σε τουρίστες που θα την επισκεπτούν από όλο τον κόσμο χτίζοντας ένα ισχυρό brand name. Σε ανάλογη περίπτωση μια αγροτική περιφέρεια έχει τη δυνατότητα αξιοποιώντας την τεχνογνωσία από ειδικούς να τυποποιήσει τα προϊόντα που παράγονται από τον πρωτογενή τομέα και να κάνει εξαγωγές αυτών στο εξωτερικό δημιουργώντας ανάλογα ένα brand το οποίο θα τις επιφέρει οικονομικά έσοδα καθώς και θέσεις εργασίας και αναβάθμιση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της.

1.2 Το περιφερειακό πρόβλημα της Ελλάδας

Αναμφισβήτητα, το πολύκροτο ζήτημα των περιφερειακών ανισοτήτων αποτελεί αντικείμενο επιστημονικής έρευνας και συζήτησης, συνεχώς και σε μεγαλύτερο βαθμό. Είναι ξεκάθαρη η άνιση χωρική κατανομή συγκεκριμένων χαρακτηριστικών (για παράδειγμα εισόδημα, υποδομές, ευκαιρίες κ.ά.) που ενδέχεται να υπάρχει ανάμεσα σε δημοτικές ενότητες, δήμους, περιφερειακές ενότητες, περιφέρειες, χώρες και ηπείρους, ανεξαρτήτου της ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας (Πετράκος-Σαράτσης, 2004 όπως αναφέρεται στον Πετράκο-Ψυχάρη, 2016). Σαν περιφερειακό πρόβλημα μπορεί να ορισθεί η άνιση κατανομή των πόρων και η ύπαρξη χωρικής ασυμμετρίας στην αναπτυξιακή διαδικασία μίας χώρας ή ενός ευρύτερου γεωγραφικού χώρου και η επιφερόμενη περιφερειακή οικονομική και κοινωνική ανισορροπία (Πολύζος, 2011). Σύμφωνα, με μελέτες που έχουν διεξαχθεί σε επίπεδο ΕΕ η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από μειωμένο αριθμό ανισοτήτων σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της Ένωσης όσον αφορά επίπεδα ανάπτυξης των περιφερειών με βάση τις μετρήσεις που γίνονται από τα ΑΕΠ. Το γεγονός ότι σχεδόν ο μισός πληθυσμός της χώρας κατοικεί στα δύο μεγάλα αστικά κέντρα της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης οδηγεί τις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες της Ελλάδας, μιας χώρας που υστερεί σημαντικά σε επίπεδα ανάπτυξης σε σχέση με άλλες προηγμένες χώρες της ΕΕ, να αισθάνονται παραμελημένες, εγκαταλελειμμένες και ξεκομμένες από το λεγόμενο <<κράτος των Αθηνών>>. Αναμφίβολα, η πραγματικότητα ότι στην πρωτεύουσα έχουν συγκεντρωθεί ο μεγαλύτερος αριθμός των οργάνων της διοίκησης που ασκούν εξουσία και τα κέντρα λήψης αποφάσεων καθώς και ο υπερσυγκεντρωτισμός υπηρεσιών που είναι απαραίτητες για την εύρυθμη λειτουργία της περιφέρειας και των κατοίκων της έχει δημιουργήσει πολλά χρονίζοντα προβλήματα τα οποία διαιωνίζονται. Μεγάλο πρόβλημα επίσης αποτελεί και η ατελείωτη γραφειοκρατία η οποία αποτελεί μάλιστα για την Ελλάδα και καθυστερεί σε μεγάλο βαθμό διαδικασίες που θα είχαν βοηθήσει να ώστε ορισμένα κακώς κείμενα να είχαν διορθωθεί γρηγορότερα σε πιο υποβαθμισμένες περιφέρειες της χώρας.

Ωστόσο, θα πρέπει να επισημανθεί σε αυτό το σημείο ότι τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει ενέργειες οι οποίες στοχεύουν στην εξάλειψη αυτών των δυσχερειών όπως η ανάπτυξη και η εξέλιξη σε μεγάλο βαθμό τα τελευταία χρόνια του ψηφιακού κράτους (μέσω των υπηρεσιών του gov.gr) , που δίχως αμφισβήτηση αποτελεί ένα μικρό βήμα στο να μειωθεί η γραφειοκρατία και η εξάρτηση από το αθηνοκεντρικό κράτος.

Μελετώντας τα χαρακτηριστικά του περιφερειακού προβλήματος στην Ελλάδα από τη διαθέσιμη επιστημονική βιβλιογραφία και έρευνα μπορεί να γίνει καταγραφή και αξιολόγηση μέσω δεικτών οι οποίοι αναφέρονται στο επίπεδο οικονομικής δραστηριότητας, στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ , στα δημογραφικά χαρακτηριστικά , το διαθέσιμο εισόδημα ανά νοικοκυριό και την απασχόληση ανά παραγωγικό τομέα σε κάθε περιφέρεια.

Σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα 1.1 αντιλαμβάνεται κάποιος εύκολα ότι ως προς το κατά κεφαλήν ΑΕΠ των περιφερειών για το 2020 η Αττική έχει το μεγαλύτερο ποσοστό και πάνω από το μέσο όρο της Ελλάδας. Ακολουθεί με αξιοσημείωτο ποσοστό η περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, η περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, η περιφέρεια Ιονίων Νήσων και η περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας. Οι περιφέρειες με το χαμηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ για το 2020 είναι η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, η Ήπειρος και η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη. Επίσης, στον πίνακα παρουσιάζονται και οι μεταβολές στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ της κάθε περιφέρειας για τα έτη 2019 και 2020. Σε όλες τις περιφέρειες φαίνεται ότι το κατά κεφαλήν ΑΕΠ τους έχει υποστεί μείωση ανάμεσα σε αυτά τα 2 έτη. Η μεγαλύτερη μείωση καταγράφεται στην περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου και ακολουθούν οι περιφέρειες Ιονίων Νήσων και Κρήτης. Τη μικρότερη μείωση ΑΕΠ παρουσιάζουν η Στερεά Ελλάδα, η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, η Δυτική Ελλάδα και η Θεσσαλία.

Περιφέρεια	ΑΕΠ κατά κεφαλήν (2019)	ΑΕΠ κατά κεφαλήν (2020)	Μεταβολές % κατά κεφαλήν ΑΕΠ 2019-2020
Αττική	23.430	21.118	-9,9
Βόρειο Αιγαίο	11.355	10.345	-8,9
Νότιο Αιγαίο	18.332	14.652	-20,1
Κρήτη	14.490	12.392	-14,5
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	11.643	10.864	-6,7

Κεντρική Μακεδονία	13.343	12.043	-9,7
Δυτική Μακεδονία	14.656	12.719	-13,2
Ήπειρος	12.098	11.051	-8,7
Θεσσαλία	13.064	12.097	-7,4
Ιόνια Νησιά	16.041	12.867	-19,8
Δυτική Ελλάδα	12.424	11.541	-7,1
Στερεά Ελλάδα	15.497	15.285	-1,4
Πελοπόννησος	14.553	13.396	-8
ΕΛΛΑΔΑ	17.101	15.427	-9,8

Πίνακας 1.1 Κατά κεφαλήν ΑΕΠ Περιφερειών Ελλάδας 2020 και μεταβολή 2019-2020 Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Σύμφωνα με τον πίνακα 1.2 (βλ. παράρτημα) στον οποίο αποτυπώνονται τα δημογραφικά στοιχεία των περιφερειών της Ελλάδας για τα έτη 2001, 2011 και 2021 βγαίνουν τα εξής συμπεράσματα. Ο πληθυσμός της Ελλάδας έχει διαρκή μείωση από το 2001 μέχρι το 2021 κατά 501616 κατοίκους. Συγκρίνοντας τη μεταβολή για τα έτη 2011 και 2021 παρατηρείται ότι η Δυτική Μακεδονία έχει τη μεγαλύτερη μείωση πληθυσμού κατά 10,4 % και ακολουθούν η Στερεά Ελλάδα και η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη με 7,7% και 7,6% αντίστοιχα. Από την άλλη, η μοναδική περιφέρεια που παρουσιάζει αύξηση του πληθυσμού της κατά τη διάρκεια αυτών των 20 ετών είναι το Νότιο Αιγαίο που κατά τη διάρκεια των ετών 2011 και 2021 έχει αυξήσει τον πληθυσμό της κατά 5%.

Στον παρακάτω πίνακα 1.3 παρουσιάζονται τα διαθέσιμα εισοδήματα σε επίπεδο νοικοκυριών για τις 13 ελληνικές περιφέρειες για τα έτη 2019 και 2020. Όπως παρατηρούμε το μεγαλύτερο εισόδημα με μεγάλη διαφορά καταγράφεται στην Αττική και ακολουθεί στη δεύτερη θέση η Κεντρική Μακεδονία. Στις τελευταίες θέσεις βρίσκουμε τις νησιωτικές περιφέρειες των Ιονίων νησιών και του Βορείου Αιγαίου. Η τεράστια αυτή απόκλιση που παρατηρείται ανάμεσα στις περιφέρειες στο συγκεκριμένο δείκτη είναι ενδεικτική της διαθεσιμότητας οικονομικών πόρων που διαθέτουν οι κάτοικοι των πιο αναπτυγμένων και των πιο υπανάπτυκτων σε διάφορους τομείς περιφερειών σε απόλυτους αριθμούς.

	Διαθέσιμο εισόδημα σε επίπεδο νοικοκυριών (σε εκατ €)	Διαθέσιμο εισόδημα σε επίπεδο νοικοκυριών (σε εκατ €)
Περιφέρεια	2019	2020
Αττική	44.528	43.517
Βόρειο Αιγαίο	2.091	1.994
Νότιο Αιγαίο	4.540	3.488
Κρήτη	6.379	5.842
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	5.533	5.221
Κεντρική Μακεδονία	18.694	17.995
Δυτική Μακεδονία	2.814	2.738
Ήπειρος	3.332	3.190
Θεσσαλία	6.785	6.542
Ιόνια Νησιά	2.705	2.276
Δυτική Ελλάδα	5.843	5.724
Στερεά Ελλάδα	5.052	4.903
Πελοπόννησος	5.561	5.338

Πίνακας 1.3 Διαθέσιμο εισόδημα ανά νοικοκυριό σε επίπεδο περιφερειών Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Στον πίνακα 1.4 (βλ. παράρτημα) παρουσιάζεται η κατανομή της ΑΠΑ ανά τομέα παραγωγής της ελληνικής οικονομίας για κάθε μία από τις 13 περιφέρειες για τα έτη 2019 και 2020. Η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία είναι μακροοικονομικό μέγεθος το οποίο μετρά τη συνολική αξία των αγαθών και των υπηρεσιών που από ένα τομέα σε μια χώρα για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Σε αυτό το μέγεθος εξαιρούνται οι έμμεσοι φόροι και η ενδιάμεση κατανάλωση. Επίσης αποτελεί δείκτη ευημερίας μιας περιοχής. Παρατηρώντας τα δεδομένα βλέπουμε ότι ο πρωτογενής τομέας για το 2019 αποτελεί μόλις το 4,3% της συνολικής ΑΠΑ για την επικράτεια και το 4,8% για το 2020. Οι περιφέρειες με την μεγαλύτερη ΑΠΑ στον πρωτογενή τομέα είναι η Κεντρική Μακεδονία, η Θεσσαλία και η Πελοπόννησος. Ως προς το δευτερογενή τομέα η συνολική ΑΠΑ της Ελλάδας στηρίζεται κατά 15,2 % το 2019 και 16,8% το 2020. Οι περιφέρειες στις οποίες παρατηρείται η μεγαλύτερη ΑΠΑ για το συγκεκριμένο τομέα είναι η Αττική, η Κεντρική Μακεδονία και η Στερεά Ελλάδα, γεγονός που

εξηγείται λόγω του μεγάλου αριθμού βιομηχανιών, βιοτεχνιών και κατασκευαστικών εταιριών. Όσον αφορά τον τριτογενή τομέα, είναι σαφές ότι η Ελλάδα στηρίζει κατά κύριο λόγο την προστιθέμενη αξία που προσδίδεται στα αγαθά και τις υπηρεσίες που παράγει στο συγκεκριμένο κλάδο της οικονομίας. Το 2019 η ΑΠΑ από τον τριτογενή τομέα έφτασε το 80,5 % και το 2020 το 78,4 %. Είναι έκδηλο ότι τομείς της οικονομίας όπως το λιανικό και χονδρικό εμπόριο, υπηρεσίες για τη διαχείριση της ακίνητης περιουσίας, ο τουρισμός, οι χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες κυριαρχούν αυτή την περίοδο στην Ελλάδα. Προφανώς όλες αυτές οι δραστηριότητες έχουν ιδιαίτερη άνθηση στην Αττική σε ποσοστό που αγγίζει το 50% πανελλαδικά, όπως αναμενόταν σε ένα μεγάλο αστικό κέντρο όπου ευνοούν οι συνθήκες για την ανάπτυξη τέτοιου είδους δραστηριοτήτων. Ακολουθεί η Κεντρική Μακεδονία σε μεγάλη απόσταση ωστόσο, παρότι περιλαμβάνει το μεγάλο αστικό κέντρο της Θεσσαλονίκης. Αρκετά χαμηλά στο συγκεκριμένο τομέα εμφανίζεται το Βόρειο Αιγαίο, η Δυτική Μακεδονία και η Ήπειρος. Άξιο σχολιασμού για την ΑΠΑ σε πανελλαδική εμβέλεια είναι ότι εμφανίζεται μειωμένη από το 2019 στο 2020 κατά περίπου 10% καθώς προφανώς η ελληνική όπως και η παγκόσμια οικονομία είχε δεχτεί το πλήγμα του κορονοϊού με τις συνέπειες που είχε αυτή η εξέλιξη να αποτυπώνονται και στα στατιστικά στοιχεία.

Στον πίνακα 1.5 (βλ. παράρτημα) παρατηρούμε τους 3 τομείς της οικονομίας και τα ποσοστά απασχόλησης ανά τομέα για κάθε περιφέρεια της Ελλάδας. Ως προς τον πρωτογενή τομέα το μεγαλύτερο ποσοστό απασχόλησης πανελλαδικά παρατηρείται στην Κεντρική Μακεδονία και ακολουθούν η Πελοπόννησος και η Θεσσαλία. Τα πιο χαμηλά ποσοστά απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα από τα στατιστικά στοιχεία προκύπτουν ότι εμφανίζονται στις νησιωτικές περιφέρειες του Βορείου Αιγαίου, του Νοτίου Αιγαίου και των Ιονίων Νήσων. Επίσης, ο συγκεκριμένος τομέας συμμετέχει στη συνολική απασχόληση της χώρας κατά ποσοστό μόνο 10.5% για το 2019 και 10.4% για το 2020, γεγονός που δείχνει την αποστροφή που δείχνουν οι παραγωγικές ηλικίες της χώρας στο να απασχοληθούν σε εργασίες σχετικές με τη γεωργία, την κτηνοτροφία και την αλιεία, ακόμα και στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες που οι γεωμορφολογικές συνθήκες το ευνοούν. Μελετώντας τα στοιχεία που προκύπτουν για το δευτερογενή τομέα μπορούμε να σημειώσουμε πως κατά μεγάλη πλειοψηφία η Αττική απασχολεί το μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού της σε αυτό τον τομέα σε ποσοστό που φτάνει το 35% της Ελλάδας. Ακολουθούν η Κεντρική Μακεδονία και η Στερεά Ελλάδα, περιφέρειες με μεγάλο αριθμό βιομηχανιών και μεταποίηση. Τα χαμηλότερα ποσοστά και σε αυτή την περίπτωση παρατηρούνται στις νησιωτικές περιφέρειες του Βορείου Αιγαίου και των Ιονίων Νήσων, γεγονός που εξηγείται καθώς δεν ευνοούν την εγκατάσταση τέτοιου είδους

οικονομικών δραστηριοτήτων εξαιτίας της γεωγραφικής τους θέσης και της δύσκολης πρόσβασης σε ορισμένες περιοχές τους. Αναφερόμενοι στον τριτογενή τομέα της οικονομίας μπορούμε να σχολιάσουμε ότι και στο συγκεκριμένο τομέα η Αττική, η οποία περιλαμβάνει το μητροπολιτικό κέντρο της Αθήνας, είναι λογικό να απασχολεί ποσοστό εργαζομένων που ισοδυναμεί με το 38,4% του πανελλαδικού ποσοστού απασχόλησης στον τριτογενή τομέα. Οι περιφέρειες που ακολουθούν με μεγάλο αριθμό απασχολούμενων στον τριτογενή τομέα είναι η Κεντρική Μακεδονία και η Θεσσαλία, που περιλαμβάνουν μεγάλα αστικά κέντρα. Επίσης, σε σχέση με τους υπόλοιπους τομείς αυξημένο ποσοστό απασχολούμενων έχουν να παρουσιάσουν νησιωτικές περιφέρειες όπως η Κρήτη και το Νότιο Αιγαίο οι οποίες απασχολούν μεγάλο αριθμό εποχιακών εργαζομένων κατά τους τουριστικούς μήνες του καλοκαιριού. Τέλος, αναφερόμενοι στο γενικό σύνολο της επικράτειας, στον τριτογενή τομέα φαίνεται ότι ο παραγωγικός πληθυσμός της χώρας που εργάζεται, απασχολείται κατά κύριο λόγο σε ποσοστό κατά μέσο όρο 76,4% για τα 2 έτη που μελετάμε. Είναι προφανές ότι η λεγόμενη βαριά βιομηχανία της Ελλάδας, ο τουρισμός, απασχολεί εργασιακά το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού. Επιπλέον, μπορεί να βγει και ως συμπέρασμα ότι σε σχέση με τους άλλους δύο τομείς της οικονομίας η απόκλιση σε απόλυτους αριθμούς απασχολούμενων στον τριτογενή τομέα, με εξαίρεση την Αττική, είναι μικρότερη ανάμεσα στις υπόλοιπες περιφέρειες από ότι είναι σε πρωτογενή και δευτερογενή τομέα. Αυτό δείχνει την ένταση και τη δυναμική που έχει σε όλη την ελληνική επικράτεια και διεθνώς κατ' επέκταση ο συγκεκριμένος κλάδος.

1.3 Παράγοντες που εντείνουν το περιφερειακό πρόβλημα στην Ελλάδα

Οι παράγοντες που έχουν συμβάλει στη διόγκωση του περιφερειακού προβλήματος της Ελλάδας είναι αρκετοί και σύνθετοι. Ο εντοπισμός τους και η ανάλυση του τρόπου με τον οποίο διαιωνίζουν τις περιφερειακές ανισότητες είναι καθοριστικός ώστε να υπάρξει μια στοιχειοθετημένη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο επηρεάζουν τις περιφέρειες και σε ποιο βαθμό και μέσω αυτού να αναζητηθούν προοπτικές που θα οδηγήσουν στην εξάλειψή τους. Ορισμένοι από τους παράγοντες που με βάση τη βιβλιογραφία έχουν επιτείνει το περιφερειακό πρόβλημα στην Ελλάδα μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής:

Ιστορικοί παράγοντες

Στην Ελλάδα, ο βαθμός συγκέντρωσης στην πρωτεύουσα πληθυσμού αλλά και του μεγαλύτερου μέρους της οικονομικής δραστηριότητας είναι σε υπερβολικά μεγάλο σημείο. Επίσης, η τοποθεσία του συγκεκριμένου μητροπολιτικού κέντρου διαφέρει σε σχέση με την

τάση που υπάρχει στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες του Νότου καθώς ενώ εκεί τα κύρια μητροπολιτικά κέντρα βρίσκονται στο βόρειο κομμάτι τους στην Ελλάδα συμβαίνει το αντίθετο με το νότιο μέρος της να είναι πιο αναπτυγμένο. Σε αυτό το γεγονός έχουν εισφέρει ορισμένοι ιστορικοί παράγοντες. Ο πρώτος εξ αυτών είναι ότι λόγω της συνεχούς αλλαγής των ορίων των συνόρων του κράτους από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα μέχρι να λάβουν τη σημερινή τους μορφή έναν αιώνα περίπου αργότερα το νότιο κομμάτι της χώρας ήταν αυτό που προσέδιδε κυρίως ασφάλεια και σταθερότητα και στην υπόλοιπη επικράτεια (Πετράκος Γ. 2016, 142). Ακόμα, το γεγονός ότι μεγάλες πόλεις της βορείου Ελλάδας άργησαν σχετικά να υπαχθούν στην ελληνική κυριαρχία οδήγησε στην γρηγορότερη ανάπτυξη και μεγιστοποίηση της Αθήνας. Ένας ακόμα παράγοντας ο οποίος έχει παίξει σημαντικό ρόλο στη συγκεκριμένη διαδικασία και πρέπει να σημειωθεί είναι η εγκατάσταση μεγάλου αριθμού προσφύγων της Μικρασιατικής καταστροφής στο λεκανοπέδιο της Αττικής. Αυτή η απότομη αύξηση του πληθυσμού παρά τις ορισμένες δυσκολίες που επέφερε αρχικά στην εν γένει περιοχή λόγω της δυσκολίας εγκατάστασης και της μη αποδοχής του πληθυσμού από τους ντόπιους κατοίκους που οδήγησε σε μια σχετική γκετοποίηση των προσφύγων, εν τέλει απέδωσε θετικά και δημιούργησε μια αξιοσημείωτη δυναμική που άλλες περιοχές της χώρας δεν κατάφεραν να γνωρίσουν. Ένας τρίτος ιστορικός παράγοντας που παίζει καθοριστικό ρόλο στην ακμή της νοτίου Ελλάδας είναι οι γεωπολιτικές διεργασίες που έλαβαν χώρα σε εθνικό και διεθνές επίπεδο από τα μέσα μέχρι τα τέλη περίπου του 20^{ου} αιώνα. Τα βόρεια σύνορα της Ελλάδας εξαιτίας των καθεστώτων που κυβερνούσαν τις γειτονικές χώρες και ήταν εχθρικά ως προς τα συμφέροντα της είχαν παραμείνει κλειστά με αποτέλεσμα να μην αναπτύσσονται εμπορικές σχέσεις με αυτές τις χώρες. Αυτό είχε σαν επακόλουθο να μηδενιστούν οι παραγωγικές δραστηριότητες των πόλεων στο βόρειο τμήμα της χώρας και να είναι μη ελκυστικές για εγκατάσταση μεγάλων επιχειρήσεων καθώς αυτή η ιδιότυπη απομόνωση τις είχε καταστήσει λιγότερο ανταγωνιστικές σε εθνικές και διεθνείς αγορές.

Γεωμορφολογικοί παράγοντες

Παρατηρώντας την εγκατάσταση του πληθυσμού της χώρας μπορεί να εξαχθεί ως συμπέρασμα ότι το μεγαλύτερο μέρος τείνει να εγκαθίσταται σε πεδινές και παραθαλάσσιες περιοχές. Αντίθετα, οι ορεινές περιοχές έχουν την τάση να συρρικνώνονται πληθυσμιακά με το πέρασμα των χρόνων (Πετράκος Γ. 2016: 144). Η συγκέντρωση του πληθυσμού σε αυτές τις περιοχές συνδέεται με τη σταδιακή εγκατάλειψη της κτηνοτροφίας και της ορεινής γεωργίας που παρατηρήθηκε κατά τον 20^ο αιώνα στην Ελλάδα και οδήγησε τον πληθυσμό που διέμενε μέχρι τότε σε ορεινές περιοχές να εγκατασταθεί στην ύπαιθρο όπου άκμαζε η βιομηχανία και ο

τριτογενής τομέας. Ακόμα, σε αυτή την τάση έπαιξε ρόλο και η σημαντική πρόοδος της τεχνολογίας μέσω της οποίας αντιμετωπίστηκαν προβλήματα σε περιοχές του κάμπου καθώς αποξηράθηκαν έλη που σχετίζονταν με μολυσματικές ασθένειες οι οποίες ήταν η φυματίωση. Ακόμα, βελτιώθηκε το οδικό δίκτυο και έγιναν έργα υποδομής που σε ορεινά μέρη ήταν δύσκολο να γίνουν λόγω γεωμορφολογίας. Επιπλέον, το ηπιότερο κλίμα που επικρατούσε στις πεδινές και παράλιες περιοχές αποτέλεσε έναν ακόμα καταλυτικό παράγοντα που έπαιξε το ρόλο του. Ένα αξιοσημείωτο γεγονός για την Ελλάδα είναι ότι παρά το ότι είναι από τις ορεινότερες χώρες της Ευρώπης και πιθανότατα η πιο περισσότερο νησιωτική χώρα της ηπείρου τα περισσότερα νησιά της εξαιτίας της μεγάλης απόστασης που τα χωρίζει με την υπόλοιπη ηπειρωτική χώρα αντιμετωπίζουν προβλήματα εγγύτητας και κατά τους χειμερινούς μήνες τα πιο απομακρυσμένα από αυτά είναι ουσιαστικά απομονωμένα. Αυτό έχει οδηγήσει στη δημογραφική τους συρρίκνωση καθώς ο ντόπιος πληθυσμός εγκαταλείπει τον τόπο κατοικίας του αναζητώντας καλύτερες ευκαιρίες εργασίας και διαβίωσης σε μεγαλύτερα αστικά κέντρα της χώρας, ακόμα και στο εξωτερικό.

Πολιτικοί παράγοντες

Οι περιφερειακές ανισότητες στην Ελλάδα έχει παρατηρηθεί πως σε μεγάλο βαθμό οφείλονται στο γεγονός ότι στην πρωτεύουσα της χώρας έχει δημιουργηθεί ένα αρκετά ισχυρό και υπερσυγκεντρωτικό <<κράτος>>. Αυτή η συνθήκη έχει αποδοθεί σε ιστορικά και γεωπολιτικά γεγονότα του παρελθόντος τα οποία δεν ευνόησαν ώστε να αναπτυχθεί στην περιφέρεια ισχυρή διοίκηση που θα της έδινε ώθηση ώστε να είναι περισσότερο αυτόνομη και παραγωγική για την κάλυψη των αναγκών της. Αντίθετα, το κράτος έγινε περισσότερο υδροκέφαλο και αυτό ήταν σίγουρα σε βάρος της περιφέρειας (Πετράκος Γ. 2016). Οι τοπικές διοικήσεις είχαν περιορισμένες αρμοδιότητες παρέμβασης στα ουσιαστικά προβλήματα του τόπου τους και οι πόροι που παρέχονταν από το κεντρικό κράτος ήταν ανεπαρκείς για να δώσουν ώθηση στις τοπικές κοινωνίες να τους εκμεταλλευτούν για αναπτυξιακούς σκοπούς. Συχνά σε ορισμένες περιφέρειες κατά το παρελθόν παρατηρήθηκε και το φαινόμενο της εκμετάλλευσης διάφορων πόρων και κονδυλίων από τις τοπικές αρχές για ιδιοτελείς και συχνά ψηφοθηρικούς σκοπούς με αποτέλεσμα αυτή η κατάσταση να οδηγεί εν τέλει σε χειραγώγηση των πολιτών και σε εκμετάλλευση των πόρων για λάθος σκοπούς. Σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης οι δύο μεταρρυθμίσεις που έχουν εφαρμοστεί τα τελευταία χρόνια, ο <<Καποδίστριας>> το 1998 και ο <<Καλλικράτης>> το 2010 παρότι μείωσαν τον αριθμό των δήμων σε αποφασιστικό βαθμό και αύξησαν το μέγεθος τους δεν απέδωσαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα ως προς την αυτονόμησή τους από το κεντρικό κράτος. Οι πόροι που

μετακινήθηκαν στην περιφέρεια δεν ήταν ανάλογοι των αναγκών όπως και οι αρμοδιότητες που τους ανατέθηκαν δεν ήταν ουσιαστικές και τους κατέστησαν ουσιαστικά ξανά δέσμιους της κεντρικής διοίκησης. Τέλος, στην Ελλάδα υπάρχει ως κυρίαρχουσα η πεποίθηση από το παρελθόν πως η εγκατάσταση στην πρωτεύουσα δίνει μια αίσθηση ανωνυμίας και αυτό είχε οδηγήσει αρκετούς πολιτικούς πρόσφυγες, κυρίως από τη μεριά των ηττημένων του Εμφυλίου πολέμου, στην πρωτεύουσα ώστε να ξεκινήσουν μια νέα ζωή μακριά από το στιγματισμό μιας μικρής κοινωνίας όπως υφίστατο στην επαρχία (Πετράκος Γ. 2016: 147). Επίσης, επιχειρηματίες της περιφέρειας, των οποίων οι επαγγελματικές δραστηριότητες έκριναν πως επηρεάζονταν αρνητικά εξαιτίας της απόστασης που είχαν από τα κέντρα λήψης των αποφάσεων και της μη δυνατότητας λήψης έργων από το Δημόσιο ωθούνταν στην Αθήνα καθώς το σύστημα έως το 1974 ήταν σε μεγάλο βαθμό πελατειακό και αναξιοκρατικό. Αυτές οι συνθήκες δημιούργησαν χωρική πόλωση στο κέντρο, η οποία δεν θα υπήρχε αν οι πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες ήταν περισσότερο δημοκρατικές και αμερόληπτες.

Οικονομικοί παράγοντες

Η διεθνής εμπειρία και έρευνα έχει δείξει ότι το οικονομικό περιβάλλον μιας χώρας επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό τις περιφερειακές ανισότητες. Ένας από τους βασικούς παράγοντες στους οποίους στηρίζεται αυτή η άποψη είναι οι οικονομίες κλίμακας και συγκέντρωσης της εκάστοτε περιοχής. Οι οικονομίες κλίμακας έρχονται σε άμεση συνάφεια με τις μεγάλες επιχειρήσεις οι οποίες στοχεύουν στη μεγιστοποίηση του παραγόμενου προϊόντος τους σε συνάρτηση με το χαμηλότερο μέσο κόστος παραγωγής. Οι οικονομίες συγκέντρωσης σχετίζονται με την τάση που έχουν οι επιχειρήσεις να εγκαθίστανται σε περιοχές στις οποίες υπάρχουν και άλλες επιχειρήσεις και επίσης μεγάλες συγκεντρώσεις πληθυσμού. Σε αυτές τις περιπτώσεις έχουν τη δυνατότητα να εξασφαλίζουν πολλαπλά οφέλη εξαιτίας της γειτνίασης και των σχέσεων συνεργασίας και μετάδοσης τεχνογνωσίας που αναπτύσσονται μεταξύ τους. Οι επιχειρήσεις που εγκαθίστανται σε μεγάλα αστικά κέντρα επωφελούνται από τις οικονομίες που προαναφέρθηκαν και εκμεταλλευόμενες τα πλεονεκτήματα που τους αποφέρει αυτή η συνθήκη μεγιστοποιούν το μέγεθος και τα κέρδη τους (Πετράκος Γ. 2016: 148). Στην Ελλάδα, οι οικονομίες συγκέντρωσης παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στην πληθυσμιακή μεγέθυνση των πόλεων στις οποίες βρίσκονται. Κατά κύριο λόγο συνεπώς ευνοούν τις 2 πιο αναπτυγμένες περιφέρειες με τα μεγαλύτερα μητροπολιτικά κέντρα, την Αττική και την Κεντρική Μακεδονία. Επιπλέον, η παραγωγική διάρθρωση της κάθε περιφέρειας παίζει το ρόλο της στον τρόπο με τον οποίο πρόκειται να αναπτυχθεί. Οι περιφέρειες οι οποίες είναι εξειδικευμένες κυρίως στο δευτερογενή και τριτογενή τομέα και έχουν ενσωματώσει την τεχνολογία στη διαδικασία

παραγωγής έχουν μεγαλύτερες προοπτικές ανάπτυξης σε σχέση με αυτές που εξαρτώνται σε κύριο βαθμό από τον πρωτογενή τομέα. Ακόμα, η εξωστρέφεια της βάσης παραγωγής παίζει αρκετά σημαντικό ρόλο στις αναπτυξιακές προοπτικές της περιοχής καθώς περιοχές που εξαγάγουν τα προϊόντα τους με επιτυχία είτε έχουν τη δυνατότητα να προσελκύουν τουρισμό από το εξωτερικό ή και την ίδια τη χώρα τους έχουν μεγαλύτερες δυνατότητες από περιοχές των οποίων τα εξαγώγιμα προϊόντα απευθύνονται κυρίως στην τοπική αγορά. Επιπλέον, αρκετά σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της περιφέρειας παίζει η ικανότητα που έχουν οι παραγωγικοί κλάδοι της στο να μετατρέπουν την αύξηση της ζήτησης σε παραγωγή άρα και σε διαθέσιμο εισόδημα. Στις περιπτώσεις που οι κλάδοι υψηλής αιχμής μιας περιφέρειας δεν συνδέονται επιχειρηματικά με τους υπόλοιπους μικρότερους παραγωγικούς κλάδους της περιοχής και δεν τους προσδίδουν προστιθέμενη αξία που θα τους ωθούσε να αναπτυχθούν και αυτοί περισσότερο τότε και η περιφέρεια έχει μικρότερα περιθώρια ανάπτυξης. Συνεπώς, η αύξηση της ζήτησης σε επίπεδο παραγωγής επιβάλλεται να συνοδευτεί και από ενίσχυση του τοπικού συστήματος παραγωγικής διαδικασίας προκειμένου να έχει απτά θετικά αποτελέσματα στην τοπική κοινωνία.

Επίσης, το επίπεδο εκπαίδευσης και επιστημονικής εξειδίκευσης του ανθρώπινου δυναμικού είναι πολύ καθοριστικός παράγοντας ώστε μια περιοχή να προσελκύσει επιχειρήσεις και παραγωγικές δραστηριότητες που θα της επιφέρουν υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης (Πετράκος Γ., 2016). Αναφερόμενοι στην Ελλάδα οι περιφέρειες οι οποίες έλκουν δραστηριότητες που έχουν συνάφεια με το δευτερογενή και τριτογενή τομέα παρουσιάζουν μεγαλύτερους ρυθμούς ανάπτυξης σε σχέση με πιο αγροτικές και ορεινές περιφέρειες που στηρίζονται στον πρωτογενή τομέα κατά κύρια βάση. Στις περιφέρειες με την ισχυρότερη ανάπτυξη εντάσσονται αυτές με τα μεγάλα αστικά κέντρα (Αττική, Κεντρική Μακεδονία, Θεσσαλία) και οι βασικοί νησιωτικοί πόλοι που έχουν αναπτύξει ισχυρό τουριστικό προϊόν (Κρήτη, Νότιο Αιγαίο). Επίσης, ένας εκ των παραγόντων που έχει επηρεάσει τις οικονομίες των περιφερειών της Ελλάδας και κατ' επέκταση και την ανάπτυξή τους είναι η είσοδος της χώρας στην ΕΕ. Η ένταξη της Ελλάδας στην ευρωπαϊκή κοινότητα είχε ως αποτέλεσμα ο δευτερογενής τομέας που ήταν ιδιαίτερα αναπτυγμένος εκείνη την περίοδο κυρίως μέσω της μεταποίησης να εκτεθεί στο διεθνή ανταγωνισμό και να μην καταφέρει να ανταπεξέλθει. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα πολλές βιομηχανίες να διακόψουν τη λειτουργία τους και να αλλάξει κατά πολύ το παραγωγικό μοντέλο της χώρας. Το μεγαλύτερο πλήγμα από τη συγκεκριμένη συνθήκη το υπέστησαν οι περισσότερο αναπτυγμένες περιφέρειες που είχαν τα μεγαλύτερα αστικά κέντρα (Αττική, Βόλος, Λάρισα κ.α.). Επιπλέον, με βάση την επιστημονική έρευνα οι οικονομικοί κύκλοι δύνανται να έχουν επίπτωση στην ανάπτυξη της εκάστοτε περιφέρειας. Σε περιόδους όπου παρατηρείται οικονομική ανάπτυξη και ευημερία οι ανισότητες αυξάνονται εις βάρος των

λιγότερο αναπτυγμένων περιφερειών και αντιστοίχως σε περιόδους οικονομικής ύφεσης και κρίσης οι ανισότητες έχουν την τάση να μειώνονται. Μία εξήγηση που μπορεί να δοθεί σε αυτό το φαινόμενο είναι ότι στις περιόδους που οι ρυθμοί ανάπτυξης της οικονομίας είναι μεγάλοι και θετικοί οι αναπτυγμένες περιφέρειες μπορούν να αξιοποιήσουν προς όφελός τους σε μεγαλύτερο βαθμό το οικονομικό πλεόνασμα που προκύπτει καθώς το περιβάλλον που είναι διαμορφωμένο σε αυτές είναι πιο πρόσφορο από ότι στις λιγότερο αναπτυγμένες. Στην περίπτωση της Ελλάδας σε ανάλογες περιπτώσεις ιστορικά έχει επιβεβαιωθεί το παραπάνω συμπέρασμα. Σε περιόδους όπου η οικονομική ανάπτυξη στη χώρα ήταν έντονη οι αναπτυγμένες περιφέρειες επωφελήθηκαν της κατάστασης και αύξησαν περισσότερο τους ρυθμούς ανάπτυξης τους διευρύνοντας περαιτέρω τις περιφερειακές ανισότητες (περίοδος 1995-2008). Αντίθετα, όταν η χώρα βίωσε περιόδους οικονομικής κρίσης, όπως από το 2010 έως περίπου το 2018 με την εφαρμογή των μνημονίων και των μέτρων λιτότητας, επηρεάστηκαν αρνητικά και τα μεγάλα αστικά κέντρα (Αθήνα, Θεσσαλονίκη) με αποτέλεσμα να υπάρξει μια σχετική σύγκλιση με τις δυνατότητες των λιγότερο αναπτυγμένων περιφερειών, μειώνοντας ως ένα βαθμό τις περιφερειακές ανισότητες.

1.4 Επιπτώσεις περιφερειακών ανισοτήτων

Ένα από τα βασικά προβλήματα που αναδεικνύεται στη χώρα μας διαχρονικά είναι η συσσώρευση πληθυσμού και πόρων στα μεγάλα αστικά κέντρα και συγκεκριμένα στην Αττική και τη Θεσσαλονίκη (Πετράκος Γ., 2016: 155). Αυτή η συνθήκη δεν ευνοεί την ανάπτυξη της περιφέρειας η οποία διαρκώς ερημώνει λόγω της μετανάστευσης πληθυσμού από την υπαίθρο χώρα και τον πρωτογενή τομέα στα μεγάλα αστικά κέντρα. Επίσης, στις δύο μεγάλες μητροπόλεις της Ελλάδας και κατά κύρια βάση στην Αθήνα συγκεντρώνονται και οι λεγόμενοι οικονομικοί μετανάστες από χώρες στις οποίες οι συνθήκες διαβίωσης είναι δύσκολες αναζητώντας μια καλύτερη ζωή, αλλά και εξειδικευμένο και επιστημονικό προσωπικό όπου στα αστικά κέντρα έχει μεγαλύτερες δυνατότητες να απασχοληθεί και να εξελιχθεί στο αντικείμενό του. Ωστόσο, η υπερσυγκέντρωση πληθυσμού και παραγωγικών δραστηριοτήτων στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη έχει αρνητικές συνέπειες και για αυτές τις περιοχές. Τα περιβαλλοντικά προβλήματα της Αθήνας εξαιτίας της μόλυνσης της ατμόσφαιρας από τους ρύπους που παράγονται από τις διάφορες ανθρώπινες δραστηριότητες, το μεγάλο κυκλοφοριακό ζήτημα που αυξάνεται συνεχώς καθώς όλο και περισσότεροι άνθρωποι χρησιμοποιούν για τις

μετακινήσεις τους αυτοκίνητο γιατί δεν υπάρχει η κουλτούρα να χρησιμοποιούνται μέσα μετακίνησης όπως το ποδήλατο στις πόλεις που είναι φιλικά προς το περιβάλλον, είναι κάποια από τα ζητήματα που αντιμετωπίζουν οι μεγαλουπόλεις της χώρας. Ακόμα, το κόστος γης και απόκτησης πρώτης κατοικίας στις μεγαλουπόλεις έχει αυξηθεί ως συνέπεια της ενεργειακής κρίσης που έχει επιφέρει αύξηση του πληθωρισμού στην Ελλάδα και έχει εκτοξεύσει τις αξίες των ακινήτων στα αστικά κέντρα. Επιπλέον, η επέλαση του Airbnb στις μεγάλες πόλεις έχει προκαλέσει προβλήματα στην προσπάθεια του πληθυσμού για εύρεση κατοικίας. Η πλατφόρμα Airbnb έχει καταστήσει αρκετά διαδεδομένη τη βραχυχρόνια μίσθωση ακινήτων στη χώρα μας, όπως παρατηρείται και στο εξωτερικό, και δίνει τη δυνατότητα στους ιδιοκτήτες ακινήτων να εντάσσουν τις ιδιοκτησίες τους σε αυτό το πλαίσιο. Ωστόσο αυτό το φαινόμενο εμπίπτει σε καθεστώς αθέμιτου ανταγωνισμού με τις υπόλοιπες τουριστικές επιχειρήσεις καθώς το νομικό καθεστώς που υπάρχει στις περισσότερες χώρες όπως και στην Ελλάδα μέχρι στιγμής για τις βραχυχρόνιες μισθώσεις είναι ελλιπές. Η πολιτεία οφείλει να θεσπίσει όρους και κανόνες με τους οποίους θα διασφαλίζεται η ισονομία και ο υγιής ανταγωνισμός ανάμεσα στους παράγοντες που δραστηριοποιούνται στον κλάδο της μίσθωσης ακινήτων και κατ' επέκταση του τουρισμού. Βασικός στόχος της πρέπει να είναι να καλύπτονται επαρκώς οι στεγαστικές ανάγκες όλου του πληθυσμού.

Συμπερασματικά, το περιφερειακό πρόβλημα της Ελλάδας και οι περιφερειακές ανισότητες όπως σκιαγραφήθηκαν και από τα διαθέσιμα δεδομένα της ΕΕ όπως το κατά κεφαλήν ΑΕΠ και οι κλάδοι εξειδίκευσης και απασχόλησης της κάθε περιφέρειας φαίνεται ότι αυξάνονται συνεχώς και περισσότερο. Σε αυτό το γεγονός παίζει σημαντικό ρόλο και το χάσμα που χωρίζει την Ελλάδα συνολικά και τις περιφέρειές της ξεχωριστά από τις αντίστοιχες των αναπτυγμένων χωρών της ΕΕ. Η κάθε περιφέρεια και κυρίως οι λιγότερο αναπτυγμένες, προκειμένου να εξασφαλίσει τη βιωσιμότητα και την ανάπτυξή της είναι υποχρεωμένη να αξιοποιήσει τα συγκριτικά πλεονεκτήματά της που θα της αποδώσουν υπεραξία, να εξειδικευτεί σε αυτά και να αναπτύξει παραγωγική δραστηριότητα που θα της αποδώσει οικονομικά οφέλη και θα την καταστήσει περισσότερο ελκυστική σε επενδύσεις ξένων κεφαλαίων. Με αυτό τον τρόπο θα υπάρξει μείωση της ανεργίας και περισσότερη απασχόληση του τοπικού πληθυσμού καθώς και μεγαλύτερη σύγκλιση με τις αναπτυγμένες περιφέρειες της Ελλάδας και της Ευρώπης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΕ ΕΕ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑ

2.1 Περιφερειακή πολιτική στην ΕΕ και στην Ελλάδα

Βασική επιδίωξη της ΕΕ στο δρόμο για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση¹ ήταν η εφαρμογή μέτρων πολιτικής συνοχής και η κατανομή των πόρων του προϋπολογισμού της Ένωσης με στόχο την ενίσχυση των λιγότερο αναπτυγμένων χωρών και περιφερειών. Η πολιτική συνοχής είναι μια από τις σημαντικότερες πολιτικές που έχει θεσπίσει η ΕΕ. Η εφαρμογή της έχει ξεκινήσει από το 1989 και από τότε υλοποιείται μέσω εξαετών προγραμματικών περιόδων κατά τις οποίες τίθενται συγκεκριμένοι στρατηγικοί στόχοι από την Ένωση και με την κατανομή πόρων σε όλες τις χώρες μέλη από τον αντίστοιχο προϋπολογισμό επιδιώκεται η εκπλήρωση αυτών των στόχων. Ωστόσο, πριν από την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ αρχικά και μετέπειτα ΕΕ, υπήρξαν και άλλες προγραμματικοί περίοδοι στην χώρα κατά τις οποίες έγιναν ενέργειες αντιμετώπισης των περιφερειακών ανισοτήτων. Η πρώτη εξ αυτών αφορά την περίοδο 1948-1964 κατά την οποία η χώρα εξερχόταν από 2 παγκόσμιους πολέμους και εμφύλιο πόλεμο και είχε σαν στόχο την ανασυγκρότηση της χώρας μέσω πολιτικών που προστάτευαν τη βιομηχανική περιφερειακή ανάπτυξη μέσω παρακράτησης κερδών τα οποία θα αξιοποιούνταν για επεκτάσεις της βιομηχανίας στην περιφέρεια (Παπαδασκαλόπουλος, 2016: 72). Ακόμα, με το Πενταετές Πρόγραμμα Οικονομικής Ανάπτυξης της Ελλάδας 1960-1964 τέθηκε αποφασιστικά το ζήτημα των περιφερειακών ανισοτήτων και προτάθηκαν μέτρα για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Κατά τη δεύτερη περίοδο πριν την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ (1964-1979) δόθηκε έμφαση στη θέσπιση χρηματοδοτικών κινήτρων για ανάπτυξη στις λεγόμενες παραμεθόριες περιοχές, στην ενίσχυση των επιχειρήσεων με βάση τον κλάδο τους και στην υλοποίηση έργων υποδομής όπως Βιομηχανικές περιοχές και μεταφορικά δίκτυα. Στο πλαίσιο της τρίτης προγραμματικής περιόδου άσκησης μέτρων περιφερειακής πολιτικής στη χώρα (1980-1986) (Παπαδασκαλόπουλος Αθ, 2016: 73), σαν γεγονός υπάρχει η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ το 1981 και η προσπάθεια για να συνδεθεί η ελληνική περιφερειακή πολιτική με την αντίστοιχη ευρωπαϊκή. Σε αυτή την περίοδο θεσπίζεται το ειδικό Πρόγραμμα Περιφερειακής Ανάπτυξης 1981-1985 και γίνεται είσπραξη των πρώτων ενισχύσεων από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ)² και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων

¹ Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση καλείται η διαδικασία οικονομικής, κοινωνικής, πολιτικής και πολιτιστικής ενοποίησης των χωρών της ΕΕ μέσω πολιτικών που συγκλίνουν σε αυτή την κατεύθυνση.

² Το ΕΤΠΑ αποτελεί βασικό χρηματοδοτικό εργαλείο της ΕΕ που έχει στόχο την ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής ανάμεσα στα κράτη μέλη της Ένωσης και τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων.

(ΕΤΕπ)³. Η τέταρτη προγραμματική περίοδος άσκησης περιφερειακής πολιτικής στην Ελλάδα χρονολογείται από το 1986 ως το 2006. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, οργανώθηκε η άσκηση περιφερειακής πολιτικής μέσω των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης (ΚΠΣ) που είχαν διάρκεια από το 1989 ως το 2006 και επιχειρησιακών προγραμμάτων και πιο συγκεκριμένα των Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων (ΜΟΠ) που εφαρμόστηκαν από το 1986 ως το 1992. Τα ΜΟΠ αποτελούσαν πολυετή και πολυταμειακά επιχειρησιακά προγράμματα (Παπαδασκαλόπουλος Αθ, 2016: 74) τα οποία στηρίζονταν στην ενδεδειγμένη καταγραφή των προβλημάτων κάθε περιφέρειας, ιεραρχούσαν στόχους προς εφαρμογή, έκαναν σύμπτυξη των προβλεπόμενων έργων ανά στόχο, καθόριζαν τους διαθέσιμους πόρους για κάθε έργο και είχαν και την ευθύνη για τη σωστή εφαρμογή των προγραμμάτων και την αξιολόγησή τους. Αποτέλεσαν ουσιαστικά τον προάγγελο των τριών ΚΠΣ που εφαρμόστηκαν στη συνέχεια και ενέταξαν την Ελλάδα στην ευρωπαϊκή περιφερειακή πολιτική. Η πέμπτη περίοδος άσκησης περιφερειακής πολιτικής στην Ελλάδα ξεκινά το 2007 και συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Κύρια χαρακτηριστικά αυτής της περιόδου είναι η προσπάθεια για επανεξέταση από πλευράς ΕΕ των στόχων προτεραιότητας και αλλαγή της Κοινοτικής Περιφερειακής Πολιτικής. Σε αυτό το πλαίσιο τα καθιερωμένα ΚΠΣ μετονομάζονται σε Εθνικά Στρατηγικά Πλαίσια Αναφοράς (ΕΣΠΑ) τα οποία έχουν εξαετή διάρκεια τα οποία προσδιορίζουν τις προτεραιότητες για τις δαπάνες από τα διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ για κάθε κράτος μέλος. Παράλληλα, στην Ελλάδα συντελείται ένα νέο πρόγραμμα για την αναδιάρθρωση της τοπικής αυτοδιοίκησης, τον Καλλικράτη το 2010, με την ενοποίηση των δήμων που φτάνουν πλέον τους 325, την κατάργηση της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης και την ίδρυση της Περιφερειακής Αυτοδιοίκησης με την Ελλάδα να απαριθμεί 13 Περιφέρειες Αυτοδιοικήσεις με αυτόνομη και αιρετή διοίκηση.

2.2 Προγράμματα ΚΠΣ και ΕΣΠΑ στην Ελλάδα

Ιδιαίτερη αναφορά αξίζει να γίνει στα προγράμματα ΚΠΣ και ΕΣΠΑ τα οποία μεν πρώτα υλοποιούνταν στην Ελλάδα από το 1989 ως το 2006 σε τρεις διαφορετικές φάσεις (ΚΠΣ I,II,III) και τα δεύτερα υλοποιούνται στη χώρα μας από το 2007 έχοντας έξι χρόνια διάρκεια (2007-2013, 2014-2020) και εν εξελίξει είναι η τρίτη περίοδος του ΕΣΠΑ 2021-2027. Κατά το 1^ο ΚΠΣ της περιόδου 1989-93 είχαν τεθεί προτεραιότητες όπως ανάπτυξη του πρωτογενούς τομέα μέσω προώθησης διαρθρωτικών μεταβολών, ισόρροπη ανάπτυξη του τουρισμού,

³ Η ΕΤΕπ έχει ως στόχο τη χρηματοδότηση αναγκαίων έργων, που αφορούν την περιφερειακή ανάπτυξη, εκπαιδευτικά και κοινωνικά προγράμματα, δίκτυα μεταφοράς ανθρώπων και εμπορευμάτων κ.α., και εξυπηρετούν σκοπούς της ΕΕ αλλά και εκτός αυτής.

μεγιστοποίηση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων, ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού και αύξηση της εγχώριας ανάπτυξης της κάθε περιφέρειας ξεχωριστά. Προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι του 1ου ΚΠΣ συντάχθηκαν 12 τομεακά και 13 περιφερειακά επιχειρησιακά προγράμματα (ΠΕΠ)⁴. Τη συγκεκριμένη περίοδο προς τα ΠΕΠ οδηγήθηκε το 50% από τους διαθέσιμους πόρους του ΚΠΣ. Το ποσό που παραχωρήθηκε για να υλοποιηθεί το 1^ο ΚΠΣ ήταν περίπου 15,5 δις ECU⁵ (Παπαδασκαλόπουλος Αθ, 2016: 82). Το δεύτερο ΚΠΣ διενεργήθηκε την περίοδο 1994-99 και ταυτίστηκε με την αύξηση των πόρων που δόθηκαν σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο και επίσης αυξήθηκε η διάρκειά της κατά ένα χρόνο. Ορισμένοι από τους άξονες στους οποίους βασίστηκε το συγκεκριμένο ΚΠΣ ήταν η ελαχιστοποίηση του βαθμού περιφερειακότητας της χώρας και υποστήριξη της εσωτερικής ολοκλήρωσης μέσω της πραγμάτωσης δικτύων υποδομής, η επίτευξη καλύτερων συνθηκών διαβίωσης, η εξάλειψη των περιφερειακών ανισοτήτων και η έξοδος των νησιωτικών περιοχών από το καθεστώς απομόνωσης.

Ο τελευταίος στόχος της μείωσης των περιφερειακών ανισοτήτων επετεύχθη μέσω της εφαρμογής των 13 Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (ΠΕΠ). Το ποσό που δαπανήθηκε για το 2^ο ΚΠΣ ήταν 29,72 δις ECU (Παπαδασκαλόπουλος Αθ, 2016: 83). Το 3^ο ΚΠΣ διενεργήθηκε κατά τα έτη 2000 έως 2006 με επταετή πλέον διάρκεια και οι προτεραιότητες στις οποίες βασίζονταν οι άξονες υλοποίησής του ήταν οι ανθρώπινοι πόροι, οι μεταφορές, η ανταγωνιστικότητα, η ανάπτυξη της υπαίθρου και η αλιεία, η ποιότητα ζωής, η κοινωνία της πληροφορίας (ΚτΠ) και η περιφερειακή ανάπτυξη. Σε αυτό το ΚΠΣ ο όρος περιφερειακή ανάπτυξη ενσωμάτωνε τα ΠΕΠ τα οποία συγκέντρωσε το 25% των συνολικών πόρων. Επιπλέον, στα ήδη υπάρχοντα 13 ΠΕΠ για το συγκεκριμένο ΚΠΣ προστέθηκαν και 11 Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα τα οποία αφορούσαν εθνικές-τομεακές πολιτικές και ήταν στην αρμοδιότητα των αντίστοιχων υπουργείων. Τα συγκεκριμένα προγράμματα είχαν τη δική τους ξεχωριστή συνεισφορά στην περιφερειακή σύγκλιση των πιο αναπτυγμένων με τις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες της Ελλάδας. Το συνολικό ποσό δαπάνης που εκτιμάται ότι δόθηκε για την πραγματοποίηση της αναπτυξιακής πολιτικής του ΚΠΣ ΙΙΙ στην Ελλάδα ήταν περίπου 50 δις ευρώ, εκ των οποίων τα 39,2 δις προέρχονταν από εθνικές δημόσιες δαπάνες και πόρους των Διαρθρωτικών Ταμείων του ΚΠΣ και του Ταμείου Συνοχής της ΕΕ⁶ και 11,5 δις προερχόμενα από ιδιωτικούς πόρους (Παπαδασκαλόπουλος Αθ, 2016: 84). Τα ΕΣΠΑ, που

⁴ Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ) ορίζονται ως συμπληρωματικά προγράμματα με τα τομεακά που υλοποιούνται σε επίπεδο κάθε περιφέρειας και συμβάλλουν στην κάλυψη των ιδιαίτερων αναγκών και χαρακτηριστικών της κάθε περιφέρειας.

⁵ ECU ή ΕΛΜ (Ευρωπαϊκή Λογιστική Μονάδα) ήταν λογιστική μονάδα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και αργότερα ΕΕ η οποία είχε ισχύ από το 1979 ως το 1998. Αποτέλεσε τον πρόδρομο του ευρώ.

⁶ Το Ταμείο Συνοχής της ΕΕ ιδρύθηκε το 1994 με στόχο την ενδυνάμωση της οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής συνοχής της ΕΕ και την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης.

αποτελούν ουσιαστικά τη συνέχεια των ΚΠΣ, ξεκίνησαν να υφίστανται από την προγραμματική περίοδο 2007-2013. Αρχική ονομασία του ΕΣΠΑ για την πρώτη αυτή περίοδο ήταν Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς και εν συνεχεία μετονομάστηκε σε Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Αναφοράς για την περίοδο 2014-2020 (Παπαδασκαλόπουλος Αθ, 2016: 85). Το ΕΣΠΑ 2007-2013 είχε θέσει ως άξονες προτεραιότητας τους εξής: περιβάλλον και αειφόρος ανάπτυξη, ενίσχυση προσπελασιμότητας, ανταγωνιστικότητα και επιχειρηματικότητα, ψηφιακή σύγκλιση, ανάπτυξη ανθρώπινου δυναμικού, εκπαίδευση και δια βίου μάθηση, βελτίωση διοικητικής ικανότητας δημόσιας διοίκησης, τεχνική υποστήριξη εφαρμογής, περιφερειακή ανάπτυξη μέσω των ΠΕΠ και χωρική συνεργασία. Στο συγκεκριμένο πρόγραμμα σε αντίθεση με τα προηγούμενα 3 ΚΠΣ τα ΠΕΠ στα οποία εκπονήθηκαν για την περάτωσή του ήταν 5. Ακόμα, άξιο αναφοράς είναι ότι αρχίζοντας από το συγκεκριμένο ΕΣΠΑ τα περιφερειακά προγράμματα έγιναν μονοταμειακά από πολυταμειακά που ήταν πριν. Η χρηματοδότησή του έγινε αποκλειστικά από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ). Στο ΕΣΠΑ 2007-13 επίσης προτεραιότητα δόθηκε στο να κατανεμηθούν οι διαθέσιμοι πόροι σε ποσοστό 80% εκτός Αττικής, στη μετά Ολυμπιακών Αγώνων εποχή, ώστε να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στην ενδυνάμωση της περιφέρειας που είχε έλλειψη σε υποδομές σε σχέση με την πρωτεύουσα. Ως συμπέρασμα, για το συγκεκριμένο πρόγραμμα μπορεί να εξαχθεί πως η χρηματοδοτική δύναμη των ΠΕΠ μειώθηκε με βάση τους συνολικούς πόρους του προγράμματος. Παράλληλα, παρατηρήθηκε διαφορά ως προς τη χρηματοδότηση των επιμέρους προγραμμάτων σε σχέση με τον προγραμματισμό και την υλοποίησή τους. Γενικώς, υπήρξε μια ελάττωση της ισχύος των περιφερειακών προγραμμάτων και μια υπερβολική έμφαση στις υποδομές.

Το ΕΣΠΑ της περιόδου 2014-2020 είχε σαν σκοπό να καλύψει 11 θεματικούς στόχους. Οι στόχοι αυτοί αφορούσαν την υποστήριξη της ανάπτυξης της τεχνολογίας, δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στην έρευνα, την καινοτομία και την εκμετάλλευση της πληροφορικής και των επικοινωνιών. Ακόμα, στόχευε στην προστασία του περιβάλλοντος με έμφαση στην όσο το δυνατόν καλύτερη αξιοποίηση των υπαρχόντων πόρων, την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής, στην μετάβαση σε μια οικονομία όπου οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα θα είναι χαμηλές, καθώς και στην υποστήριξη χρήσης βιώσιμων ΜΜΜ και ενίσχυση των βασικών δικτύων υποδομών. Επίσης, ως στόχοι είχαν τεθεί η προώθηση και ισχυροποίηση της ποιοτικής απασχόλησης του πληθυσμού μέσω της κινητικότητας των εργαζομένων, η επένδυση στην εκπαίδευση, την κατάρτιση και τη δια βίου μάθηση, η καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε είδους διακρίσεων και η ενσωμάτωση των λιγότερο ευνοούμενων κοινωνικών ομάδων και μια ικανή και αποτελεσματική δημόσια διοίκηση, η οποία θα λειτουργεί με διαφανείς τρόπους και θα παρέχει υψηλού επιπέδου υπηρεσίες προς το συμφέρον των πολιτών (Παπαδασκαλόπουλος Αθ, 2016: 87). Όλα τα παραπάνω ενσωματώνονταν στο λεγόμενο <<Ευρώπη 2020>> που

αποτελούσε την αναπτυξιακή στρατηγική που είχε χαράξει η ΕΕ για τη δεκαετία του 2020. Τα ΠΕΠ στη νέα προγραμματική περίοδο γίνονται ξανά 13, ωστόσο τα ΤΕΠ (Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα) γίνονται 4 σε αντίθεση με τα 7 της περιόδου 2007-13. Ακόμα, επαναφέρονται τα πολυταμειακά ΠΕΠ στη θέση του μονοταμειακών της περιόδου 2007-13 που χρηματοδοτούνταν μόνο από το ΕΤΠΑ. Στα ήδη υπάρχοντα προγράμματα του Συμφώνου προστίθενται και τα Επιχειρησιακά Προγράμματα Εδαφικής Συνεργασίας τα οποία προωθούν τη διασυνοριακή, διακρατική και διαπεριφερειακή συνεργασία. Η συνολική δημόσια δαπάνη της Ελλάδας για το ΕΣΠΑ της περιόδου 2014-20 ανήλθε στα 26 δις ευρώ.

Όσον αφορά το ΕΣΠΑ (Εταιρικό Σύμφωνο Περιφερειακής Ανάπτυξης) της περιόδου 2021-27 κατά κύριο λόγο αποτυπώνονται οι καινούργιες προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και οι νέες αναπτυξιακοί άξονες πάνω στους οποίους θα βαδίσει η Ελλάδα. Οι στόχοι που έχουν τεθεί από πλευράς ΕΕ για την περίοδο 2021-27 και έχουν παρθεί τα αντίστοιχα μέτρα πολιτικής είναι οι ακόλουθοι. Αρχικά, στόχοι είναι η ύπαρξη μιας πιο έξυπνης Ευρώπης μέσω της καινοτομίας, του οικονομικού μετασχηματισμού και της στήριξης σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις, μιας πιο πράσινης Ευρώπης που θα ελαχιστοποιεί όσο το δυνατόν τις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα και θα δίνει έμφαση στην ενεργειακή μετάβαση, στις ΑΠΕ και στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Επίσης, στους στόχους που έχουν τεθεί είναι μια συνδεδεμένη Ευρώπη με σύγχρονα δίκτυα μεταφορών που θα είναι ταυτισμένα με την ψηφιακή εποχή, μια πιο κοινωνική Ευρώπη η οποία θα επενδύει στην ποιοτική απασχόληση, θα προασπίζει τη διαφύλαξη των ανθρωπίνων και κοινωνικών δικαιωμάτων, θα προωθεί την εκπαίδευση, τη δια βίου μάθηση, θα διασφαλίζει την ισότιμη υγειονομική περίθαλψη όλων και την ένταξη των πιο αδύναμων στην κοινωνία. Τέλος, στόχος είναι μια Ευρώπη που θα βρίσκεται κοντά σε όλους τους πολίτες μέσω της στήριξης αναπτυξιακών στρατηγικών που διαμορφώνονται σε τοπικό επίπεδο και της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης σε ολόκληρη την ΕΕ. Σε εθνικό επίπεδο έχουν διαμορφωθεί οι αντίστοιχοι στόχοι πολιτικής για το συγκεκριμένο ΕΣΠΑ όπως έχουν αναλυθεί παραπάνω. Ως προς τους πόρους του Συμφώνου, χρηματοδοτείται από 8 ταμεία το ΕΚΤ+ (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο), το ΕΤΠΑ, το Ταμείο Συνοχής, το ΤΔΜ (Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης) το οποίο αποτελεί βασικό πυλώνα της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας με σκοπό να επιτευχθεί η κλιματική ουδετερότητα σε όλη την ΕΕ έως το 2050, το ΕΤΘΑΥ (Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας, Αλιείας και Υδατοκαλλιέργειας) το οποίο συμβάλλει στην επίτευξη βιώσιμης αλιείας και διατήρηση των θαλάσσιων βιολογικών πόρων, το ΤΕΑ (Ταμείο Εσωτερικής Ασφάλειας) που στοχεύει στην επίτευξη υψηλού επιπέδου ασφαλείας των χωρών της ΕΕ μέσω της διασφάλισης χρηματοδοτικών ενισχύσεων στις συνοριακές περιοχές, για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, της εγκληματικότητας και των κυβερνοεπιθέσεων και το ΜΔΣΘ (Μέσο για τη Διαχείριση των Συνόρων και των Θεωρήσεων) το οποίο απαρτίζει το

Ταμείο για την Ολοκληρωμένη Διαχείριση των Συνόρων μαζί με το Μέσο Εξοπλισμού Τελωνειακού Ελέγχου (Παπαδασκαλόπουλος Αθ 2016). Ακόμα, αποτελείται από 9 Τομεακά Προγράμματα, 13 ΠΕΠ και 5 προγράμματα εδαφικής συνεργασίας της Ελλάδας με την Αλβανία, τη Βουλγαρία, τη Βόρεια Μακεδονία, την Ιταλία και την Κύπρο. Για την επίτευξη του ΕΣΠΑ 2021-27 έχουν προγραμματιστεί να διατεθούν συνολικά 26,2 δις ευρώ εκ των οποίων τα 20,9 δις αποτελούν στήριξη από τα ευρωπαϊκά ταμεία και 5,3 δις προέρχονται από εθνικούς πόρους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΤΑΜΕΙΟ ΑΝΑΚΑΜΨΗΣ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑ 2.0

3.1 Μηχανισμός ανάπτυξης και ανθεκτικότητας ΕΕ

Το πρόγραμμα Ελλάδα 2.0 αποτελεί το μέρος από την ενίσχυση του Μηχανισμού Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (ΜΑΑ) της ΕΕ για την Ελλάδα. Ο ΜΑΑ είναι ο κορμός του NextGenerationEU το οποίο συστάθηκε για την ενίσχυση και την ανασυγκρότηση των κρατών-μελών της Ένωσης από τις συνέπειες της πανδημίας του κορονοϊού. Ο συνολικός προϋπολογισμός του NextGenerationEU, το οποίο συστάθηκε τον Ιούνιο του 2021, είναι πάνω από 800 δις ευρώ και η δημιουργία του είχε ως σκοπό αφενός την ανάκαμψη των χωρών της Ένωσης από τον κορονοϊό και αφετέρου την ανοικοδόμηση ενός πιο πράσινου, ψηφιακού και ανθεκτικού περιβάλλοντος στην ΕΕ. Έχει τεθεί ως έτος στόχος για την ολοκλήρωση του προγράμματος το 2026. Ο ΜΑΑ χορηγεί στα κράτη μέλη της ΕΕ ένα πακέτο 723,8 δις ευρώ συνολικά σε μορφή δανείων και επιδοτήσεων υπό την προϋπόθεση ότι αυτά έχουν καταρτίσει σχέδια ανάκαμψης και ανθεκτικότητας στα οποία αναφέρουν ακριβώς πως θα επενδυθούν οι πόροι του μηχανισμού ανάκαμψης. Επίσης, εκτός από τον ΜΑΑ το NextGenerationEU χορηγεί στα κράτη-μέλη κονδύλια και με άλλα προγράμματα όπως Αγροτική Ανάπτυξη, Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, Invest EU κα. Τα κονδύλια του ΜΑΑ απαρτίζονται από 385,5 δις ευρώ τα οποία είναι δάνεια και 388 δις σε μορφή επιχορηγήσεων. Οι πυλώνες οι οποίοι απαρτίζουν τον ΜΑΑ είναι άμεσα συνδεδεμένοι με τομείς που αποτελούν μείζονος σημασίας ως προς την εφαρμογή τους από την ΕΕ. Οι πυλώνες αυτοί είναι οι εξής:

1. Πράσινη μετάβαση,
2. Ψηφιακός εκσυγχρονισμός,
3. Έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη, η οποία θα ενσωματώνει την κοινωνική συνοχή, την παραγωγικότητα, την απασχόληση, την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων, την αύξηση της έρευνας, την ανάπτυξη και την καινοτομία και μια αγορά η οποία θα λειτουργεί με ομαλούς ρυθμούς και θα διασφαλίζει ισχυρές μικρομεσαίες επιχειρήσεις,
4. Κοινωνική και εδαφική συνοχή,
5. Υψηλού επιπέδου και χωρίς αποκλεισμούς παροχή υγείας και υγειονομικής περίθαλψης, κοινωνική και οικονομική ανθεκτικότητα και ισχυροποίηση των θεσμών με σκοπό την όσο το δυνατόν καλύτερη αντιμετώπιση των κρίσεων και ικανότητα για διαχείρισή τους,

6. Περισσότερες πολιτικές σχετικές με τη νέα γενιά, για τους νέους και τα παιδιά, που θα στοχεύουν στην καλύτερου επιπέδου εκπαίδευσή τους και στην αύξηση των προσόντων και των δεξιοτήτων τους.

Το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας που αποτελεί το χρηματοδοτικό εργαλείο του ΜΑΑ έχει τη δυνατότητα να μετατραπεί σε μέσο που θα δώσει ώθηση στην μετεξέλιξη της πολιτικής συνοχής της ΕΕ και θα είναι η αφετηρία για τη δημοσιονομική ενοποίηση της. Η κατανομή των πόρων του ΤΑΑ (Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας) γίνονται με βάση το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της κάθε χώρας καθώς οι χρηματοδοτήσεις γίνονται σε επίπεδο χωρών (χωρικό επίπεδο NUTS 0) και δεν υπάρχει περιφερειακή διάσταση όπως στα ΕΣΠΑ. Αυτή η εξέλιξη έχει ως συνέπεια να ευνοηθούν περισσότερο οι λεγόμενες πλούσιες χώρες της Ένωσης εις βάρος των φτωχότερων. Επίσης, σε περιφερειακό επίπεδο συνεπάγεται πως θα ευνοηθούν οι πιο πλούσιες και αναπτυγμένες περιφέρειες οι οποίες θα έχουν την ευχέρεια να αξιοποιήσουν και να εκμεταλλευτούν τους πόρους που θα εισχωρήσουν στη χώρα τους λόγω καλύτερης τεχνογνωσίας σε ανθρώπινο κεφάλαιο και παραγωγικής υπεροχής. Οι περιφερειακές ανισότητες με αυτό τον τρόπο θα οξύνονται ακόμα πιο πολύ παρά να μειώνονται.

Από τους Barbero κ.α. (2023) πραγματοποιήθηκε μελέτη κατά την οποία κατασκευάστηκε γενικό μοντέλο χωρικής ισορροπίας για να μελετηθεί το επίπεδο στο οποίο επηρεάζουν οι πόροι του Ταμείου Ανάκαμψης την αύξηση του ΑΕΠ και την άμβλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων. Το μοντέλο κατέδειξε ότι το Ταμείο Ανάκαμψης πρόκειται να συνεισφέρει θετικά στο ΑΕΠ της ΕΕ μέχρι το έτος στόχο 2026 από 0,85 % (υπολογίζοντας τα δάνεια) έως 1,36 % (χωρίς να υπολογίζονται τα δάνεια). Όσον αφορά το επίπεδο διακύμανσης των περιφερειακών ανισοτήτων, αυτό αναμένεται να εξαρτηθεί από τον τρόπο με τον οποίο πρόκειται να γίνει η αρχική περιφερειακή κατανομή των πόρων του Ταμείου Ανάκαμψης. Αν η κατανομή γίνει με τρόπο που θα ωφελεί τις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες τότε η επίδραση στις περιφερειακές ανισότητες πρόκειται να είναι θετική καθώς θα οδηγήσει στην άμβλυνσή τους (Καλλιώρας Δ., 2023). Από την άλλη, το αντίκτυπο που θα έχει αυτή η εξέλιξη στη συνολική αύξηση του ΑΕΠ της ΕΕ πρόκειται να είναι αρνητικό. Αντίστοιχα, η κατανομή πόρων του Ταμείου Ανάκαμψης χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες, αλλά με βάση το πληθυσμιακό μέγεθος της εκάστοτε περιφέρειας αναμένεται να έχει αρνητική επίδραση στη μεταστροφή της δυσμενούς θέσης στην οποία βρίσκονται οι πιο υπανάπτυκτες περιφέρειες και να οδηγήσει σε μεγαλύτερη όξυνση των ανισοτήτων. Ωστόσο, αυτό θα ωφελήσει το συνολικό ΑΕΠ της ΕΕ το οποίο θα αυξηθεί.

3.2 Σχέδιο Ελλάδα 2.0

Ως προς το πρόγραμμα Ελλάδα 2.0 αυτό καθαυτό όπως έχει ήδη εγκριθεί από το Συμβούλιο Οικονομικών Δημοσιονομικών Θεμάτων της ΕΕ (Ecofin) θα περιλαμβάνει 106 επενδύσεις και 68 μεταρρυθμίσεις οι οποίες θα κατανέμονται σε 4 βασικούς πυλώνες. Αυτοί οι πυλώνες περιλαμβάνουν την πράσινη και ψηφιακή μετάβαση, την απασχόληση, τις δεξιότητες και την κοινωνική συνοχή, τις ιδιωτικές επενδύσεις και το μετασχηματισμό της οικονομίας. Σε αυτούς τους 4 πυλώνες έχουν ενσωματωθεί συνολικά 18 άξονες που διαχωρίζονται ανάλογα με τον πυλώνα στον οποίο αντιστοιχούν και τους εξειδικεύουν. Το σύνολο των πόρων που περιλαμβάνει συγκεντρώνει τα 31,16 δις ευρώ από τα οποία τα 30,5 δις αντιστοιχούν σε δάνεια και επιχορηγήσεις (17,8 σε επιχορηγήσεις και 12,7 σε δάνεια αντίστοιχα) και ακόμα έχει γίνει η μελέτη ότι πρόκειται να ενεργοποιήσει περίπου 60 δις ευρώ επενδύσεις σε όλη την Ελλάδα μέχρι τη λήξη του προγράμματος το 2026.

Αναλύοντας τον κάθε πυλώνα του προγράμματος ξεχωριστά ως προς την πράσινη μετάβαση οι μεταρρυθμίσεις που προβλέπει το πρόγραμμα χωρίζονται σε 4 άξονες (htt). Αυτοί είναι η μετάβαση σε ένα νέο ενεργειακό μοντέλο περισσότερο φιλικό προς το περιβάλλον, η ενεργειακή μετάβαση του κτιριακού αποθέματος και χωροταξικές μεταρρυθμίσεις, η μετάβαση σε ένα πιο πράσινο και βιώσιμο δίκτυο μεταφορών και τέλος στην ανθεκτικότητα στην κλιματική αλλαγή, την αειφόρο χρήση των πόρων και τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Πιο συγκεκριμένα, από τους κύριους στόχους της πράσινης μετάβασης είναι το πέρασμα του συστήματος ενέργειας της χώρας σε μια νέα εποχή όπου δεν θα απαιτούνται τα ορυκτά καύσιμα (πχ απολιγνιτοποίηση στην περιοχή της Πτολεμαΐδας και της Μεγαλόπολης) για την παραγωγή ενέργειας, αλλά θα δίνεται έμφαση στις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ) καθώς και η βελτίωση του υπάρχοντος δικτύου ηλεκτρικής ενέργειας μέσω της αύξησης της χωρητικότητάς του και της αναβάθμισης των δικτύων διανομής ηλεκτρικού ρεύματος είναι μέσα στις προτεραιότητες που υπάρχουν(Ελλάδα 2.0, 2021). Επίσης, μέσω των δράσεων του άξονα της ενεργειακής αναβάθμισης του κτιριακού αποθέματος δίνονται κίνητρα που βοηθούν στην αναγέννηση αστικών περιοχών, στην προσέλκυση περισσότερων ιδιωτικών κεφαλαίων για επενδύσεις, στην εξάλειψη των επιπτώσεων της ενεργειακής κρίσης στην κοινωνία και έχουν άμεσο όφελος στην ελληνική οικονομία καθώς δημιουργούν θέσεις εργασίας σε διάφορους τομείς. Μερικές από τις πιο emblematicές δράσεις που είναι προγραμματισμένες να συμβούν βάσει του σχεδίου είναι η διπλή ανάπλαση των περιοχών του Βοτανικού και του Ελαιώνα, του παραλιακού μετώπου της Αθήνας, ενεργειακή αναβάθμιση κτιριακών εγκαταστάσεων του ΟΑΚΑ

και άλλων δικτύων και κτιρίων στα πρώην ανάκτορα Τατοΐου. Ως προς τον πολεοδομικό σχεδιασμό της χώρας υπάρχει στόχευση ώστε να ολοκληρωθούν τα τοπικά πολεοδομικά σχέδια μέσω του σχεδίου τα οποία θα δώσουν λύση σε χρόνια προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι δήμοι όπως η νόμιμη δόμηση και ο καθορισμός χρήσεων γης όπου θα μπορέσει να αναπτυχθεί η παραγωγική δραστηριότητα και θα υπάρχουν νέες επενδύσεις και ποιοτικές θέσεις απασχόλησης. Για τον τομέα των μεταφορών σε πρώτο πλάνο υπάρχει η διάδοση της ηλεκτροκίνησης σε όλη τη χώρα και μέσω των δράσεων του σχεδίου προωθείται η ύπαρξη περισσότερων από 8000 σημείων φόρτισης ηλεκτρικών οχημάτων ανά την επικράτεια καθώς και η αύξηση της χρήσης τους με την παράλληλη εγκατάλειψη των υπαρχόντων βενζινοκίνητων οχημάτων. Ακόμα, δίνεται μεγάλη βάση στην καθολική εφαρμογή της κυκλικής οικονομίας, της προστασίας των υδάτινων πόρων από τη μόλυνση και την αλόγιστη χρήση τους μέσω έξυπνων υδρομέτρων, διαχείριση του πόσιμου νερού αλλά και επενδύσεις για να εκμηδενιστούν οι πλημμύρες. Επιπρόσθετα, η προστασία του περιβάλλοντος μέσω αναδασώσεων, πρόληψης και εξάλειψης των πυρκαγιών και κατάρτισης Εθνικού Προγράμματος για τη διαχείριση των κινδύνων από τις φυσικές καταστροφές δίνουν ένα στίγμα για τις σημαντικές προτεραιότητες που θέτει το Σχέδιο Ελλάδα 2.0.

Στο δεύτερο πυλώνα της ψηφιακής μετάβασης οι άξονες που περιλαμβάνονται στο Σχέδιο είναι η συνδεσιμότητα των πολιτών, του κράτους και των επιχειρήσεων και ο ψηφιακός μετασχηματισμός του κράτους και των επιχειρήσεων. Μέσω του σχεδίου υπάρχει στόχευση ώστε να εγκατασταθούν υποδομές οπτικών ινών σε όλο και περισσότερα κτίρια της χώρας, να αναπτυχθεί περαιτέρω το δίκτυο 5G το οποίο θα καλύπτει μεγάλους αυτοκινητόδρομους, να εξασφαλιστούν ασφαλείς ευρυζωνικές διασυνδέσεις και για τα πιο απομακρυσμένα νησιωτικά συμπλέγματα της χώρας, ώστε να μην είναι αποκομμένα και να συμβαδίζουν με τις εξελίξεις της εποχής, μέσω υποθαλάσσιων καλωδίων. Οι παραπάνω στόχοι έχουν στόχο να ενισχύσουν τη θέση της Ελλάδας στη διεθνή κατάταξη βάσει των ευρυζωνικών συνδέσεων, να ενισχύσουν τις υπηρεσίες που παρέχονται μέσω αυτών των συνδέσεων και να διευκολύνουν την ανάπτυξη πρωτοπόρων υπηρεσιών σε απομακρυσμένες περιοχές. Ένας ακόμα από τους βασικότερους στόχους του σχεδίου και γενικότερα από τις μεγαλύτερες προκλήσεις της εποχής είναι ο ψηφιακός εκσυγχρονισμός και μετασχηματισμός του δημοσίου τομέα. Η εισαγωγή και υιοθέτηση των νέων τεχνολογιών στις διάφορες διαδικασίες του δημοσίου τομέα στην Ελλάδα συνεπάγεται την αύξηση της αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητάς του, την παροχή αναβαθμισμένων και ποιοτικότερων παροχών προς τους πολίτες και τις επιχειρήσεις αλλά και καλύτερη απόδοση στην εργασία τους από τους δημοσίου υπαλλήλους οι οποίοι έχοντας στη διάθεση τους υψηλής τεχνολογίας εργαλεία και κάνοντας χρήση ταχύτερων και αποδοτικότερων τεχνολογιών και υποδομών, μπορούν να ανταποκριθούν υπό ευνοϊκότερες

συνθήκες στην εργασία τους. Σε αυτή τη συνθήκη της ψηφιακής μετάβασης του δημοσίου τομέα θα βοηθήσουν η ενίσχυση της κυβερνοασφάλειας καθώς θα μειωθούν οι επιθέσεις και οι υποκλοπές από αγνώστους, φαινόμενο που παρατηρείται σε μεγάλο βαθμό σε διάφορους δημόσιους φορείς. Ακόμα, με την ευρύτερη χρήση σύγχρονων τεχνολογιών όπως οι τεχνολογίες υπολογιστικού νέφους (cloud computing) και της τεχνολογίας των big data θα επωφεληθεί περαιτέρω ο δημόσιος τομέας. Όσον αφορά τον τομέα των επιχειρήσεων οι προτάσεις για επενδύσεις του σχεδίου Ελλάδα 2.0 περιλαμβάνουν την προσφορά προς τις επιχειρήσεις ψηφιακών προϊόντων που θα υποστηρίζουν και θα ενισχύσουν την τάση για τον ψηφιακό τους μετασχηματισμό. Επιπλέον, προβλέπεται η σύσταση ενός κεντρικού μηχανισμού ο οποίος θα αξιολογεί τις ανάγκες που έχουν οι επιμέρους επιχειρήσεις για να μετασχηματιστούν ψηφιακά, θα αξιολογεί την πρόοδο σε αυτό τον τομέα που έχει καταγράψει η κάθε επιχείρηση και ακόμα θα παρέχει τεχνογνωσία και δυνατότητα κατάρτισης προς τους εργαζομένους των ΜμΕ (Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων) από ομάδα ειδικών προκειμένου να μπορούν να αξιοποιήσουν τα εργαλεία και τις υπηρεσίες που τους προσφέρονται. Στις προτεραιότητες του σχεδίου είναι επίσης η παροχή φορολογικών κινήτρων ούτως ώστε τα τεχνολογικά μέσα που έχουν αναφερθεί άνωθεν να είναι προσιτά προς αγορά για όλες τις επιχειρήσεις και να επιταχυνθούν οι επενδύσεις πάνω στις ψηφιακές τεχνολογίες.

Στον πυλώνα της απασχόλησης, των δεξιοτήτων και της κοινωνικής συνοχής περιλαμβάνονται ως άξονες η αύξηση των θέσεων εργασίας και η μεγαλύτερη συμμετοχή στην αγορά εργασίας, η ενδυνάμωση των ψηφιακών δυνατοτήτων στην εκπαιδευτική διαδικασία και η μετάβαση στη σύγχρονη ψηφιακή εποχή της επαγγελματικής εκπαίδευσης και της κατάρτισης, η ενίσχυση της προσβασιμότητας όλο και πιο πολλών στο σύστημα υγείας το οποίο θα είναι αποτελεσματικό και ποιοτικό από πλευράς υπηρεσιών παροχής καθώς και στην αύξηση των κοινωνικών πολιτικών χωρίς αποκλεισμούς. Πιο συγκεκριμένα, μέσω στοχευμένων παρεμβάσεων που θα εμπεριέχουν τον εκσυγχρονισμό και την απλούστευση του εργατικού νόμου, την ψηφιοποίηση της απασχόλησης και των σχετικών υπηρεσιών της δημόσιας διοίκησης ο συγκεκριμένος άξονας θα έχει αντίκτυπο στην προώθηση της ανάπτυξης, τη δημιουργία νέων και ποιοτικών θέσεων απασχόλησης και ακόμα θα ενισχύσει την κοινωνική ανθεκτικότητα. Ακόμα, η ψηφιοποίηση των μηχανισμών κατάρτισης της δηλωμένης εργασίας και των συστημάτων επαγγελματικής κατάρτισης του ΔΥΠΑ (Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης) θα οδηγήσει σε ένα περισσότερο αποτελεσματικό και ανθεκτικό σύστημα αξιολόγησης και βελτιστοποίησης των πολιτικών που αφορούν την αγορά εργασίας ενισχύοντας παράλληλα την αξιοπιστία τους. Όσον αφορά, την αύξηση της μακροχρόνιας απασχόλησης και της παραγωγικότητας αυτά είναι δυνατόν να επιτευχθούν μέσω της ανάπτυξης του ανθρωπίνου κεφαλαίου και της καλύτερης διασύνδεσης του εργατικού δυναμικού της χώρας με την αγορά

εργασίας. Ο άξονας της μεγιστοποίησης και του εκσυγχρονισμού της απασχόλησης σχετίζεται με δράσεις και μεταρρυθμίσεις που θα γίνουν σε αυτή την κατεύθυνση και θα σχετίζονται με τον γενικότερο ευρωπαϊκό στόχο που αποβλέπει στη διαρκή κατάρτιση και επανακατάρτιση. Ακόμα, ως προς τον άξονα που σχετίζεται με τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας και ποιότητας του συστήματος υγείας, τα βασικά στοιχεία του συγκεκριμένου άξονα εμπεριέχουν το συνολικό επανασχεδιασμό του συστήματος υγείας της χώρας που θα επιτευχθεί μέσω στοχευμένων οργανωτικών μεταρρυθμίσεων, τη βέλτιστη αξιοποίηση των διαθέσιμων οικονομικών πόρων, την προώθηση της πρόληψης και την ολική μεταρρύθμιση του πρωτοβάθμιου συστήματος υγείας. Τα παραπάνω είναι δυνατόν να επιτευχθούν με τη βοήθεια του ψηφιακού μετασχηματισμού του τομέα της υγείας και τον παράλληλο εκσυγχρονισμό των υποδομών των υπάρχουσών δομών που περιλαμβάνουν την αναβάθμιση των μονάδων υγείας, των κτιριακών υποδομών και του ιατροτεχνολογικού εξοπλισμού (Ελλάδα 2.0, 2021). Σε αυτό τον πυλώνα υπάρχει και ένας επιπλέον άξονας που αναφέρεται στην διασφάλιση από την πολιτεία της κοινωνικής ένταξης και της δυνατότητας για ισότιμες ευκαιρίες σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες μέσω παροχής ευκαιριών στους τομείς της κατάρτισης, της μαθητείας και της εξασφάλισης πρόσβασης σε ποιοτικές κοινωνικές υπηρεσίες. Επιπρόσθετα, οι μεταρρυθμίσεις που περιλαμβάνει το σχέδιο προωθούν την παρεμβάσεις από την πρώιμη παιδική ηλικία που θα εξασφαλίζουν αναπτυξιακές και κοινωνικές προοπτικές στα παιδιά και στις νέες οικογένειες, την ύπαρξη ενός πλαισίου που θα διασφαλίζει ισορροπία ανάμεσα στην κοινωνική και την οικογενειακή ζωή και θα ενισχύει τη συμμετοχή και των δύο φύλων σε αντίστοιχου είδους πολιτικές. Ακόμα, προωθείται η υλοποίηση ενός συστήματος το οποίο θα προστατεύει και θα ενδυναμώνει τη διαφορετικότητα στον εργασιακό χώρο αλλά και στον κοινωνικό βίο, μέσω ενός μηχανισμού ο οποίος θα καταγράφει και θα συστηματοποιεί δεδομένα και ενός προγράμματος εκπαίδευσης πάνω στο αντικείμενο για το σύνολο των εργαζομένων της Ελλάδας το οποίο θα έρχεται σε πλήρη συνάφεια με τις επιταγές της εποχής σε διεθνές επίπεδο.

Ως τελευταίος πυλώνας έχει οριστεί οι ιδιωτικές επενδύσεις και ο οικονομικός μετασχηματισμός. Οι άξονες που απαρτίζουν αυτό τον πυλώνα είναι ο εκσυγχρονισμός της δημόσιας διοίκησης, να υπάρχουν φορολογικά εργαλεία που θα ευνοούν την ανάπτυξη και μια βελτιωμένη φορολογική διοίκηση, ένα βελτιωμένο και πιο αποτελεσματικό σύστημα δικαιοσύνης, να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στην προώθηση της καινοτομίας και της έρευνας. Ακόμα, προβλέπεται η βελτίωση της ανθεκτικότητας και ο εκσυγχρονισμός βασικών κλάδων της οικονομίας όπως η αγροδιατροφή, ο τουρισμός, η μεταποίηση και οι υποδομές αλλά και η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και η υποστήριξη στις ιδιωτικές επενδύσεις από ξένα κεφάλαια και στις εξαγωγές. Ως προς τον πρώτο στόχο που στοχεύει στη βελτίωση της

φορολογικής διοίκησης με φιλικά φορολογικά εργαλεία μέσω των δράσεων του σχεδίου προωθούνται η συνολική κωδικοποίηση της σχετικής φορολογικής νομοθεσίας έτσι ώστε να αυξηθεί ο βαθμός διαφάνειας που παρατηρείται στις επιχειρηματικές δραστηριότητες και η ύπαρξη ενός καινούργιου νόμου πλαισίου μέσω του οποίου θα καταπολεμάται η λαθραία διακίνηση προϊόντων τα οποία βρίσκονται υπό το καθεστώς ειδικών φορολογικών μέτρων κατανάλωσης όπως για παράδειγμα τα είδη καπνού, τα οиноπνευματώδη ποτά και η ενέργεια. Ακόμα, υπάρχει στόχευση να παρθούν επιπλέον μέτρα για να θωρακιστούν περισσότερο οι ηλεκτρονικές συναλλαγές, να εφαρμοστεί μια ψηφιακή και αυτοματοποιημένη διαδικασία με την οποία θα γίνεται δυνατή η ηλεκτρονική επιστροφή του ΦΠΑ στις επιχειρήσεις και να γίνει εισαγωγή και χρήση ταμειακών μηχανών τελευταίας τεχνολογίας σε όλη τη χώρα οι οποίες θα έχουν τη δυνατότητα να διασυνδέονται με την ανώτατη φορολογική αρχή δίνοντας με αυτό τον τρόπο ένα επιπλέον εργαλείο στα χέρια του κράτους για την πάταξη και καταπολέμηση της φοροδιαφυγής. Υπάρχει ακόμα ο στόχος για ένα μεγαλεπήβολο εγχείρημα το οποίο θα εισάγει την τεχνητή νοημοσύνη στο σχεδιασμό των φορολογικών ελέγχων που θα διευκολύνει σε μεγάλο βαθμό στη συγκεκριμένη χρονοβόρα διαδικασία.

Όσον αφορά τη μετάβαση στη νέα ψηφιακή εποχή για τη δημόσια διοίκηση και τον εν γένει εκσυγχρονισμό του θεσμικού της πλαισίου εντός του προγράμματος Ελλάδα 2.0 περιλαμβάνονται σχετικές μεταρρυθμίσεις που ευνοούν αυτές τις προτεραιότητες και την εφαρμογή τους. Αυτές εμπεριέχουν τη μεγιστοποίηση της διαφάνειας και την αντιμετώπιση της διαφθοράς σε διάφορες εκφάνσεις της δημόσιας διοίκησης μέσω της ισχυροποίησης του νομικού πλαισίου που αφορά την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από κακοσυρτηματικές δραστηριότητες, τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, την εξάλειψη του λαθρεμπορίου και την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας. Επίσης, δίνεται μεγάλη βάση με στόχο την εκπαίδευση των λειτουργών της διοίκησης σε τομείς όπως η ανίχνευση και η πρόληψη τέτοιου είδους ζητημάτων καθώς και η ευαισθητοποίηση των πολιτών και όλων των φορέων που εμπλέκονται ώστε να λειτουργεί το σύστημα εύρυθμα και ομαλά. Μέσα στους στόχους της ανασυγκρότησης της δημόσιας διοίκησης είναι και ο ψηφιακός μετασχηματισμός της των κυβερνητικών δομών που ασχολούνται με την οικονομική διαχείριση και την εποπτεία, ο εκσυγχρονισμός του θεσμικού πλαισίου που διέπει τις ΔΕΚΟ (Δημόσιες Επιχειρήσεις και Οργανισμοί) καθώς και ο ψηφιακός μετασχηματισμός του Ταμείου Παρακαταθηκών και Δανείων (ΤΠΚΔ) που θα ενισχύσει την αποτελεσματικότητά του και θα του προσδώσει επιπλέον αξία. Επίσης, ιδιαίτερα σημαντική είναι και η ενίσχυση της αποτελεσματικότητας που έχουν οι δημόσιες επενδύσεις. Αυτή η διαδικασία επιβάλλει την ενημέρωση του νομικού πλαισίου για τις κρατικές ενισχύσεις, την επιμόρφωση του προσωπικού πάνω σε ζητήματα που αφορούν την αύξηση της αποτελεσματικότητας του συστήματος των δημοσίων συμβάσεων

και την αναβάθμιση των πληροφοριακών συστημάτων για τις ηλεκτρονικές προμήθειες ώστε να υλοποιούνται περισσότερα και καλύτερα έργα μεγάλης αξίας με πιο γρήγορους ρυθμούς. Από τους βασικούς σκοπούς του τέταρτου πυλώνα του σχεδίου είναι και οι μεταρρυθμίσεις που αφορούν τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας της απονομής δικαιοσύνης στην Ελλάδα. Αυτές οι μεταρρυθμίσεις αναλύονται σε τέσσερις κατευθύνσεις. Η πρώτη κατεύθυνση αφορά την επιτάχυνσή της, μέσω ειδικών τμημάτων και αλλαγών στη δομή των δικαστηρίων, και στη μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητάς της. Αυτή η επιδίωξη στοχεύει στην ανάπτυξη μιας σχέσης εμπιστοσύνης των πολιτών με το σύστημα δικαιοσύνης εν γένει και την αποκατάσταση της εύρυθμης λειτουργίας του συστήματος. Η δεύτερη κατεύθυνση σχετίζεται με την προώθηση της λεγόμενης ηλεκτρονικής δικαιοσύνης η οποία συνεπάγεται αναβάθμιση των συστημάτων για την τήρηση των αρχείων, μεγαλύτερη χρήση των πληροφοριακών συστημάτων και τόνωση των ψηφιακών δεξιοτήτων των δικαστικών λειτουργών. Η τρίτη κατεύθυνση αναφέρεται στην αποκατάσταση και βελτίωση των κτιριακών υποδομών και η τέταρτη και τελευταία αφορά στην αναδιαμόρφωση του προγράμματος σπουδών των σχολών από τις οποίες αποφοιτούν και εισάγονται στο δικαστικό σώμα οι δικαστικοί λειτουργοί, της Εθνικής Σχολής Δικαστών και της Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης. Σύμφωνα με τις επιδιώξεις του σχεδίου στους απόφοιτους αυτών των σχολών θα πρέπει να παρέχεται εκπαίδευση που θα συνάδει με τη σύγχρονη πραγματικότητα και τις συνθήκες της εποχής, να είναι καταρτισμένοι με νέες δεξιότητες σχετικές με τη δικαιοσύνη οι οποίες παρέχονται διεθνώς και θα αποτελέσουν τη βάση για ένα νέο και σύγχρονο Δικαστικό Σώμα. Οι νέες αυτές δεξιότητες θα αφορούν κατά κύριο λόγο την εξοικείωσή τους με τις ψηφιακές τεχνολογίες αλλά και με δεξιότητες περισσότερο τεχνοκρατικού χαρακτήρα όπως δεξιότητες ηγεσίας.

Ένας επιπλέον άξονας που έχει τεθεί σε ως στην πρώτη βαθμίδα από το σχέδιο είναι η προσπάθεια για ενίσχυση του χρηματοπιστωτικού τομέα και των κεφαλαιαγορών (Ελλάδα 2.0, 2021). Με σκοπό την επίτευξη αυτού του στόχου οι παρεμβάσεις που προτείνονται βασίζονται σε δύο τομείς. Ο πρώτος εξ αυτών είναι παρεμβάσεις οι οποίες θα αφορούν την αντιμετώπιση του ιδιωτικού χρέους και τη σύσταση μητρώου παρακολούθησης της πορείας του. Η εφαρμογή της στρατηγικής της παρακολούθησης του ιδιωτικού χρέους θα εξασφαλίσει, μέσα από στοχευμένες μεταρρυθμίσεις την καλύτερη πληροφόρηση σχετικά με την πορεία που έχει διαγράψει, θα προστατεύσει ευάλωτες ομάδες επιχειρήσεων και πολιτών και θα δώσει την ευκαιρία για παρακολούθηση και έγκαιρο διακανονισμό θεμάτων που σχετίζονται με το ιδιωτικό χρέη προς το χρηματοπιστωτικό σύστημα. Ο δεύτερος τομέας αφορά παρεμβάσεις που θα εξασφαλίσουν την προώθηση του ψηφιακού εκσυγχρονισμού της κεφαλαιαγοράς στην Ελλάδα μέσω της ανανέωσης των πληροφοριακών της συστημάτων και της κωδικοποίησης του πλαισίου που τη διέπει. Ακόμα, από τους βασικότερους άξονες του Ελλάδα 2.0 είναι η

προώθηση της καινοτομίας και της έρευνας. Οι μεταρρυθμίσεις που πραγματοποιούνται δια μέσω του άξονα αυτού στοχεύουν σε δράσεις οι οποίες θα επεκτείνουν και θα καθιερώσουν τη σύνδεση της επιστήμης και των επιχειρήσεων. Αυτοί οι στόχοι είναι δυνατό να τελεσφορήσουν είτε μέσω του προγράμματος της ΕΕ HORIZON το οποίο ενισχύει τη συνεργασία των εταιριών Ε&Α (Έρευνας & Ανάπτυξης) με χώρες του εξωτερικού, είτε μέσω της πλατφόρμας Elevate Greece που αναδεικνύει νεοφυείς εταιρίες Ε&Α. Ακόμα, οι δράσεις του άξονα αυτού θα προωθήσουν τις δημόσιες και ιδιωτικές επενδύσεις στην Ε&Α. Έχουν προβλεφθεί επενδύσεις για να αναπτυχθεί το πρόγραμμα Ερευνών Δημιουργώ Καινοτομώ μέσω του οποίου θα προωθούνται καινοτόμες ιδέες, η βελτίωση και αναβάθμιση των υποδομών των υπαρχόντων ερευνητικών κέντρων στην Ελλάδα, η ανάπτυξη σύγχρονων τεχνολογικών πάρκων τα οποία θα βοηθήσουν στη δημιουργία σχέσης εποικοδομητικής συνεργασίας ανάμεσα στο επιχειρηματικό και τον ακαδημαϊκό περιβάλλον μέσω της έρευνας καθώς και η σύσταση πληροφοριακού συστήματος σχετικό με την πολιτική προστασία που θα ενημερώνει σε πραγματικό χρόνο και έγκαιρα για φυσικές καταστροφές. Εντός των στόχων του πυλώνα είναι και ο εκσυγχρονισμός της ανθεκτικότητας βασικών κλάδων της ελληνικής οικονομίας όπως ο πολιτισμός, ο τουρισμός, η αγροδιατροφή, η μεταποίηση και οι υποδομές.

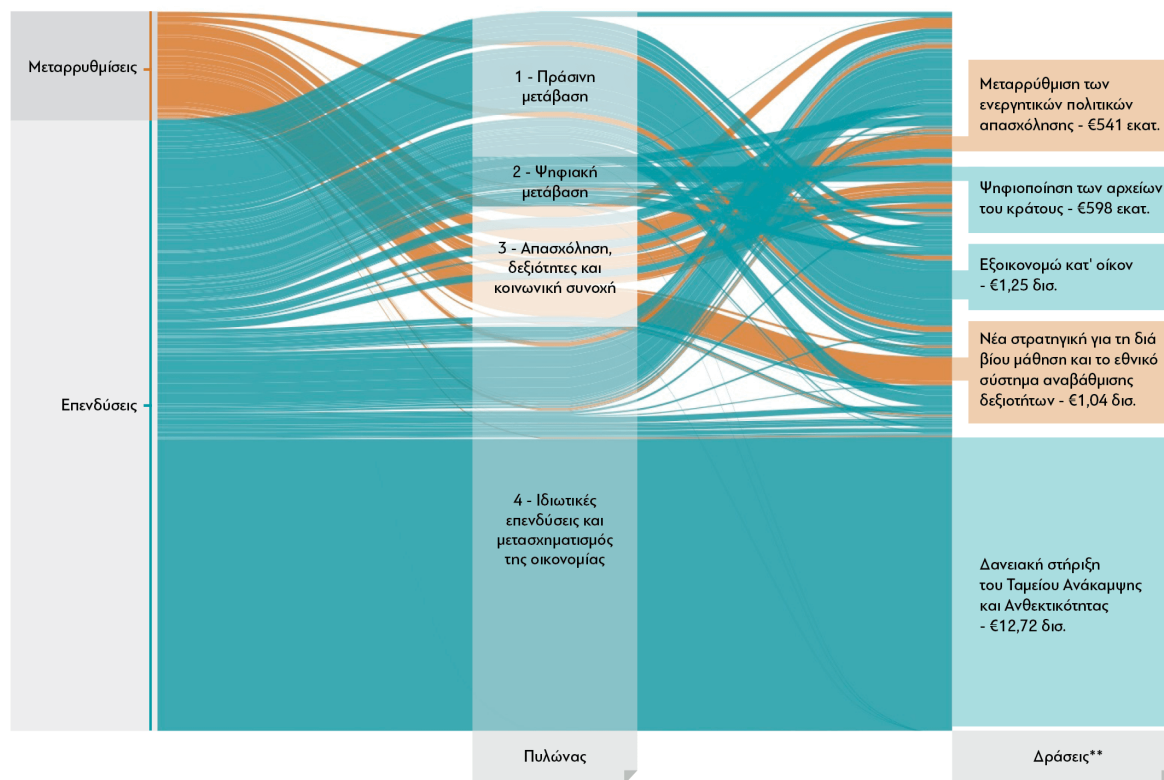
Στον τομέα του τουρισμού που αποτελεί τη βαριά βιομηχανία της χώρας οι μεταρρυθμίσεις του σχεδίου εστιάζουν συγκεκριμένα στην προστασία και αποκατάσταση των μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδας από την κλιματική αλλαγή, στην αναστήλωση και αξιοποίηση εμβληματικών κτιρίων που θα επιφέρει την πολιτισμική τους εκμετάλλευση και στην προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως ο γαστρονομικός, ο θαλάσσιος και ο αγροτουρισμός. Στον τομέα του πολιτισμού υπάρχει επιδίωξη για ενίσχυση της εκπαίδευσης και της κατάρτισης των νέων επαγγελματιών στα καλλιτεχνικά επαγγέλματα μέσω ενός προγράμματος που θα τους μεταλαμπαδεύει με νέες δεξιότητες όπως ψηφιακές γνώσεις στο αντικείμενο του καθενός και θα τους προσφέρει σημαντικά επαγγελματικά οφέλη. Επίσης, υπάρχει σχεδιασμός για εκσυγχρονισμό των προγραμμάτων σπουδών των καλλιτεχνικών σχολών που θα πληρούν τα ευρωπαϊκά πρότυπα και θα ενισχύουν τους σπουδαστές και μελλοντικούς επαγγελματίες με γνώσεις απαραίτητες για να εξελιχθούν ακόμα περισσότερο καθώς και στήριξη του σύγχρονου πολιτισμού μέσα από την ενίσχυση πολιτιστικών δράσεων και δρώμενων που λαμβάνουν χώρα σε τοπικές κοινωνίες με ισχυρό πολιτιστικό στοιχείο. Σχετικά με την αγροδιατροφή, μέσω των προτεινόμενων μεταρρυθμίσεων προωθείται σημαντικά η έρευνα και η καινοτομία σε αυτό τον κλάδο, η εισχώρηση των ελληνικών επιχειρήσεων στις διεθνείς αγορές μέσω του οικονομικού τους μετασχηματισμού και η στήριξη επενδύσεων για ψηφιακό μετασχηματισμό των επιχειρήσεων που θα τις βοηθήσουν να εισάγουν νέες μεθόδους επεξεργασίας των προϊόντων παραγωγής τους, περισσότερο φιλικές

προς το περιβάλλον και πιο καινοτόμες. Στον κλάδο της μεταποίησης, προωθείται με γοργούς ρυθμούς το πρόγραμμα <<Βιομηχανία 4.0>> το οποίο αφορά την επέκταση της λεγόμενης έξυπνης παραγωγής στη χώρα και τη δημιουργία νέων βιομηχανικών πάρκων. Πιο συγκεκριμένα, στους στόχους του άξονα είναι η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των βιομηχανιών δίνοντας βαρύνουσα σημασία στον προηγμένο και ψηφιακά ελεγχόμενο βιομηχανικό εξοπλισμό, στην αναβάθμιση των υπαρχουσών γραμμών παραγωγής και στην ανάπτυξη βιομηχανικών συνεργασιών με σκοπό την ενίσχυση της παραγωγής στο βιομηχανικό περιβάλλον. Στον τομέα των υποδομών, στόχος είναι να μετασχηματιστούν ψηφιακά οι υπάρχουσες, να γίνουν περισσότερο <<έξυπνες>> και ανθεκτικές στην κλιματική αλλαγή και να παρέχουν έξυπνες και φιλικές λειτουργίες στους χρήστες. Τελευταίος άξονας του τέταρτου πυλώνα του σχεδίου Ελλάδα 2.0 είναι η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και η προσέλκυση ιδιωτικών επενδύσεων. Οι μεταρρυθμίσεις που έχουν ενταχθεί στο σχέδιο έχουν στόχο τη βελτίωση του περιβάλλοντος που παρουσιάζει η χώρα στο επιχειρείν, τη μεγιστοποίηση των ελληνικών επιχειρήσεων σε δυνατότητες και εγκαταστάσεις, την τόνωση των εξαγωγών και της παραγωγής στη χώρα, τη σύσταση θεσμικού πλαισίου που θα είναι πιο φιλικό για τις επενδύσεις από ξένα κεφάλαια μέσω κατάλληλων νομοθετικών ρυθμίσεων και την εδραίωση της ψηφιοποίησης σε όλες τις δομές της δημόσιας διοίκησης. Οι παραπάνω μεταρρυθμίσεις θα βοηθήσουν την ελληνική οικονομία στο να περιορίσει τη χαμηλή της παραγωγικότητα και να την ενισχύσει και θα δώσουν λύσεις στην προσπάθεια για μείωση της ανεργίας, για καλύτερες και ποιοτικότερες θέσεις εργασίας και περιορισμού του φαινομένου του brain drain.

Πυλώνες & Άξονες	Προϋπολογισμός Ταμείου Ανάκαμψης	Επενδυτικοί Πόροι που Κινητοποιούνται
1. Πράσινη Μετάβαση	(σε εκατ. €)	(σε εκατ. €)
1.1 Μετάβαση σε νέο ενεργειακό μοντέλο φιλικό στο περιβάλλον	1.200	2.348
1.2 Ενεργειακή αναβάθμιση του κτιριακού αποθέματος της χώρας και χωροταξική μεταρρύθμιση	2.711	5.225
1.3 Μετάβαση σε ένα πράσινο και βιώσιμο σύστημα μεταφορών	520	1.305
1.4 Αειφόρος χρήση των πόρων, ανθεκτικότητα στην κλιματική αλλαγή και διατήρηση της βιοποικιλότητας	1.763	2.726
Σύνολο Πόρων Πυλώνα 1	6.194	11.604
2. Ψηφιακή Μετάβαση	(σε εκατ. €)	(σε εκατ. €)

2.1 Συνδεσιμότητα για τους πολίτες, τις επιχειρήσεις, το κράτος	522	582
2.2 Ψηφιακός μετασχηματισμός του κράτους	1.280	1.280
2.3 Ψηφιακός μετασχηματισμός των επιχειρήσεων	375	475
Σύνολο Πόρων Πυλώνα 2	2.177	2.337
3. Απασχόληση, Δεξιότητες, Κοινωνική Συνοχή	(σε εκατ. €)	(σε εκατ. €)
3.1 Αύξηση των θέσεων εργασίας και προώθηση της συμμετοχής στην αγορά εργασίας	776	776
3.2 Ενίσχυση των ψηφιακών δυνατοτήτων της εκπαίδευσης και εκσυγχρονισμός της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης	2.311	2.395
3.3 Ενίσχυση της προσβασιμότητας, της αποτελεσματικότητας και της ποιότητας του συστήματος υγείας	1.486	1.486
3.4 Αύξηση της πρόσβασης σε αποτελεσματικές και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνικές πολιτικές	611	611
Σύνολο Πόρων Πυλώνα 3	5.185	5.268
4. Ιδιωτικές επενδύσεις και μετασχηματισμός της οικονομίας	(σε εκατ. €)	(σε εκατ. €)
4.1 Φορολογικά εργαλεία πιο φιλικά για την ανάπτυξη και βελτίωση της φορολογικής διοίκησης	187	215
4.2 Εκσυγχρονισμός της δημόσιας διοίκησης	189	189
4.3 Βελτίωση της αποτελεσματικότητας του συστήματος δικαιοσύνης	251	464
4.4 Ενίσχυση του χρηματοπιστωτικού τομέα και των κεφαλαιαγορών	21	21
4.5 Προώθηση της έρευνας και της καινοτομίας	444	612
4.6 Εκσυγχρονισμός και βελτίωση της ανθεκτικότητας κύριων κλάδων οικονομίας της χώρας	3.743	7.233
4.7 Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και προώθηση ιδιωτικών επενδύσεων και εξαγωγών	5	5
Τεχνική υποστήριξη	40	40
Σύνολο Πόρων Πυλώνα 4	4.880	8.779
Γενικό Άθροισμα	18.435	27.988
Δάνεια	12.728	31.819
Συνολικοί Επενδυτικοί Πόροι	31.163	59.807

Πίνακας 2 Πόροι που κινητοποιούνται ανά πυλώνα στο Ελλάδα 2.0, Πηγή greece20.gov.gr

Γράφημα 1. Κατανομή του συνολικού προϋπολογισμού του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας ("Ελλάδα 2.0")*

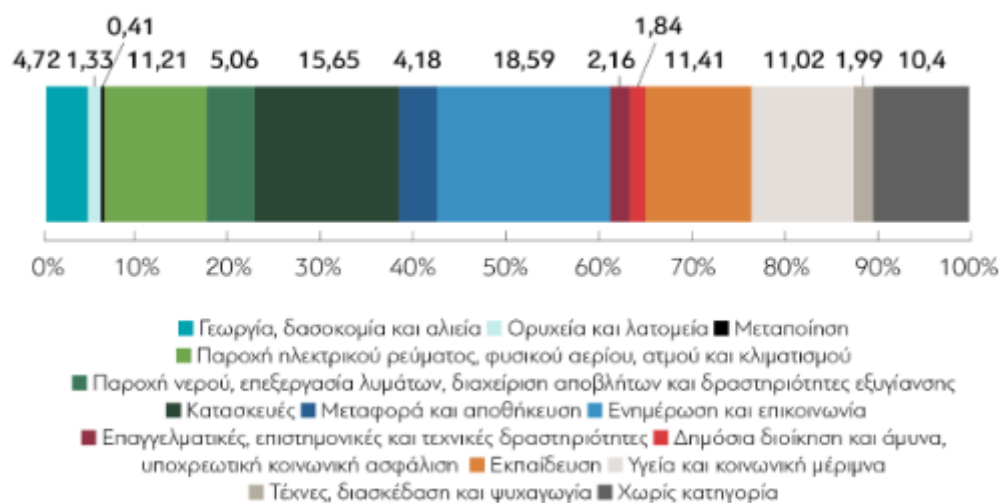
*Το πάχος των γραμμών αντιστοιχεί στον προϋπολογισμό.

**Σημειώνονται οι πέντε δράσεις με τον μεγαλύτερο προϋπολογισμό.

Πηγή: greece20.gov.gr, επεξεργασία: διαΝΕΟσις.

Εικόνα 1 Κατανομή συνολικού προϋπολογισμού Ελλάδα 2.0, Πηγή: greece20.gov.gr

Σύνθεση του ελληνικού σχεδίου ανάκαμψης ανά οικονομική δραστηριότητα
(% του συνόλου)

Πηγή: Bruegel.

Εικόνα 2 Σύνθεση Ελλάδα 2.0 ανά οικονομική δραστηριότητα, Πηγή: Bruegel

3.3 Πορεία υλοποίησης Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας Ελλάδα 2.0

Το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας που αποτελεί το χρηματοδοτικό εργαλείο του NextGenerationEU της ΕΕ και στην Ελλάδα εφαρμόζεται μέσω του σχεδίου Ελλάδα 2.0 (Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας). Η πρώτη φάση υλοποίησης του σχεδίου, μετά τη θέσπιση του Μηχανισμού Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας στις 12 Φεβρουαρίου 2021, ήταν η παρουσίαση του σχεδίου Ελλάδα 2.0 από την ελληνική κυβέρνηση ενώπιον του ελληνικού κοινοβουλίου στις 31 Μαρτίου 2021. Σε αυτό το στάδιο παρουσιάστηκαν οι βασικοί στόχοι και η οικονομική στρατηγική του σχεδίου, οι μεταρρυθμίσεις και οι επενδύσεις που περιλαμβάνονται εντός αυτού, ο προϋπολογισμός και ο μηχανισμός των δανείων, τα μακροοικονομικά αποτελέσματα τα οποία αναμένονται να προκύψουν ενώ πραγματοποιήθηκε και αναλυτική αναφορά σε επιμέρους δράσεις. Η επίσημη κατάθεση του σχεδίου Ελλάδα 2.0 έγινε στις 27 Απριλίου 2021 στα γραφεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Αθήνα από τον αναπληρωτή υπουργό Οικονομικών της Ελλάδας κ. Θεόδωρο Σκυλακάκη και από εκεί απεστάλη στην έδρα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στις Βρυξέλλες προκειμένου να εγκριθεί. Η

Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενέκρινε με τη σειρά της το σχέδιο και επίσημα στις 17 Ιουνίου 2021. Κατά την ανάλυσή του από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το σχέδιο Ελλάδα 2.0 διαπιστώθηκε ότι τηρούσε όλες τις προϋποθέσεις έτσι ώστε να αποτελέσει κομμάτι του ευρωπαϊκού προγράμματος NextGenerationEU. Εξετάσθηκε ενδελεχώς ο βαθμός κατά τον οποίον το σχέδιο της ελληνικής κυβέρνησης ευνοούσε τις επενδύσεις και τις μεταρρυθμίσεις που θα στήριζαν την πράσινη και ψηφιακή μετάβαση στην οποία στοχεύει ολόκληρη η ΕΕ, την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού της, καθώς και θα αύξανε τις θέσεις εργασίας και θα ενίσχυε περαιτέρω την οικονομική και κοινωνική ανθεκτικότητα της χώρας.

Με βάση την αρχική αξιολόγηση της ευρωπαϊκής επιτροπής το 38% των συνολικών πόρων του σχεδίου αναμενόταν να διατεθεί για μέτρα τα οποία θα είχαν ως στόχο να στηρίξουν τη στήριξη της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας ενάντια στην κλιματική αλλαγή και στην εκμετάλλευση των ΑΠΕ ως μορφή ενέργειας. Επίσης, ένα ποσοστό των κονδυλίων της τάξεως του 23% επρόκειτο να διατεθεί σε επενδύσεις και μεταρρυθμίσεις που θα αφορούσαν την ψηφιακή μετάβαση της χώρας. Άξιο αναφοράς είναι ότι το ποσοστό που η Ελλάδα θα διέθετε για την μετάβασή της στη νέα ψηφιακή εποχή ξεπερνά το 20% που είχε θέσει ως ελάχιστο όριο ο RRF (Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας) για την ΕΕ. Εντός αυτών των επενδύσεων συμπεριλαμβάνονταν ενδεικτικά ψηφιακή αναβάθμιση των υποδομών όπως για παράδειγμα δίκτυα 5G και οπτικές ίνες, ψηφιακή ανασυγκρότηση της δημόσιας διοίκησης εν γένει, στήριξη και παροχή κινήτρων που θα ωθήσουν τις επιχειρήσεις να ενισχυθούν στο συγκεκριμένο τομέα και ενίσχυση των ψηφιακών δεξιοτήτων των νέων με έμφαση στην ένταξη αντίστοιχων προγραμμάτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Για το συγκεκριμένο πλαίσιο η Ελλάδα έχει προτείνει επενδύσεις ύψους 2,3 δις ευρώ με στόχο την ολική μεταρρύθμιση της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της δια βίου μάθησης, σε συνδυασμό με προγράμματα τα οποία θα στοχεύουν στην αναβάθμιση και εξέλιξη των δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού της χώρας. Τα συγκεκριμένα μέτρα έχουν στόχο να αναβαθμίσουν την ποιότητα των θέσεων εργασίας εντός της ελληνικής επικράτειας, να αυξήσουν τις δυνατότητες και δεξιότητες των εργαζομένων, γεγονός το οποίο θα ωφελήσει τη χώρα στο πλαίσιο της προσέλκυσης σημαντικών επενδύσεων από το εξωτερικό. Ακόμα, θα ενισχύσει την ανταγωνιστικότητά της σε τομείς οι οποίοι στην εποχή των σύγχρονων τεχνολογιών ανθίζουν σε όλο τον κόσμο και θα μπορέσει να προσελκύσει τους νέους που έχουν μεταναστεύσει στο εξωτερικό για εργασία και έχουν υψηλές δεξιότητες και προσόντα ξανά στον τόπο τους ώστε να εργαστούν και να βοηθήσουν στην ανάπτυξη της πατρίδας τους, βοηθώντας και σε διάφορους επιμέρους τομείς.

Ως προς την έκθεση της ευρωπαϊκής επιτροπής για το σχέδιο Ελλάδα 2.0 διαπιστώθηκε επίσης ότι τα μέτρα τα οποία προτείνει η ελληνική πλευρά είναι σύμφωνα με τους κανονισμούς που έχει ορίσει ο Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας και δεν έχουν επιπλέον αρνητικές επιρροές στους φυσικούς πόρους του περιβάλλοντος και γενικά δεν αφήνουν περιβαλλοντικό αποτύπωμα που να είναι αποτρεπτικό για τη διεκπεραίωση του σχεδίου. Επίσης τα συστήματα ελέγχου που έχει ορίσει η ελληνική αντιπροσωπεία προστατεύουν επαρκώς τα συμφέροντα της ΕΕ. Επιπρόσθετα, ένα αρκετά σημαντικό κομμάτι το οποίο περιλαμβάνεται στο σχέδιο Ελλάδα 2.0 και εξασφαλίζει σε μεγάλο βαθμό την αξιοπιστία και την εγκυρότητά του είναι το γεγονός ότι εντός αυτού παρέχονται με μεγάλη λεπτομέρεια και επάρκεια λεπτομέρειες που αποσαφηνίζουν τον τρόπο με τον οποίο οι ελληνικές αρχές θα είναι σε θέση να γνωρίζουν, να ανακαλύπτουν, να αντιμετωπίζουν και να διορθώνουν φαινόμενα απάτης, συγκρούσεων συμφερόντων και καταστάσεις κατά τις οποίες θα παρατηρείται διαφθορά και κατασπατάληση των πόρων του προγράμματος.

Επόμενο βήμα στη διαδικασία έγκρισης και εφαρμογής του προγράμματος αποτέλεσε η έγκρισή του από το Ecofin (αποτελεί το συμβούλιο των Οικονομικών και Δημοσιονομικών θεμάτων της ΕΕ και έχει υπό την εποπτεία του την οικονομική πολιτική η οποία χαράσσεται από την Ένωση, διάφορα φορολογικά θέματα και την οργάνωση χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών) η οποία πραγματοποιήθηκε στις 13 Ιουλίου 2021. Η τελική κύρωση της συμφωνίας για χρηματοδότηση της χώρας μας από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας για το σχέδιο Ελλάδα 2.0 έλαβε σάρκα και οστά με την υπογραφή της συμφωνίας τόσο στις Βρυξέλλες όσο και στην Αθήνα ανάμεσα στην ελληνική κυβέρνηση και την ευρωπαϊκή επιτροπή στις 29 Ιουλίου 2021. Η συμφωνία αυτή αφορούσε την εκταμίευση των πρώτων 13.515.279.418 ευρώ από τα 17,8 δις που περιλαμβάνονταν στη συνολική ενίσχυση από το πρόγραμμα και τα υπόλοιπα επρόκειτο να εκταμιευθούν με την προγραμματισμένη αναθεώρηση του σχεδίου εντός του 2023. Επίσης, στη συγκεκριμένη συμφωνία αναφέρονταν και δανεικές συμβάσεις με χαμηλό επιτόκιο και ύψος 12.727.538.920 ευρώ. Εν συνεχεία, το σχέδιο Ελλάδα 2.0 έγινε και επίσημα νόμος του ελληνικού συντάγματος με την ανάρτηση ως ΦΕΚ και ως Νόμος υπ' αριθμόν 4822 του Συντάγματος. Στο συγκεκριμένο ΦΕΚ αναφέρονταν σαν επιμέρους άρθρα το σύστημα διαχείρισης και ελέγχου του σχεδίου, το προβλεπόμενο επιτόκιο δανεισμού, λοιπές μεταβατικές διατάξεις και τέλος η έναρξη ισχύος της συμφωνίας. Η πρώτη προχρηματοδότηση της Ελλάδας από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας για το Ελλάδα 2.0 πραγματοποιήθηκε στις 9 Αυγούστου 2021 και αφορούσε την εκταμίευση περίπου 4 δις ευρώ. Από αυτά τα χρήματα τα 2,3 δις ευρώ αφορούσαν επιχορηγήσεις και τα 1,7 δις ήταν δάνεια και αντιστοιχούσαν στο 13% των συνολικών επιχορηγήσεων και δανείων που προορίζονταν για τη χώρα από το Ταμείο Ανάκαμψης. Πιο συγκεκριμένα η χρηματοδότηση αυτή προοριζόταν να αξιοποιηθεί ως εξής.

Πόροι ύψους 645 εκατ. ευρώ αναμένονταν να διατεθούν στη διασύνδεση με τα νησιά των Κυκλάδων αυξάνοντας με αυτό τον τρόπο την ισχύ των ανανεώσιμων πόρων ενέργειας στην περιοχή και τη δυνατότητα για αποθήκευσή τους. Περίπου 375 εκατ. ευρώ στόχευαν σε μέτρα μέσω των οποίων θα ενισχύονταν η υιοθέτηση των νέων ψηφιακών τεχνολογιών και γενικά η ψηφιακή μετάβαση στη μικρή και μεσαία επιχειρηματικότητα, ένας από τους βασικούς στόχους του προγράμματος τόσο στην Ελλάδα όσο και στην ΕΕ. Οι επιχειρήσεις επρόκειτο να ενισχυθούν μέσω αγοράς ψηφιακών υπηρεσιών όπως eshop και ταμειακών μηχανών τελευταίας τεχνολογίας (Ελλάδα 2.0, 2021).

Επιπλέον, 1,367 δις ευρώ πρόκειται να αξιοποιηθούν προκειμένου να ενισχυθεί η οικονομική και κοινωνική ανθεκτικότητα. Από αυτά τα χρήματα τα 740 εκατ. ευρώ απευθύνονται στην ενίσχυση πολιτικών που στοχεύουν στην αγορά εργασίας, ώστε να αυξηθεί η πλήρης απασχόληση και να ελαχιστοποιηθούν τα φαινόμενα που παρατηρούνται στην ελληνική κοινωνία με τους μακροχρόνια ανέργους και με διάφορες άλλες ευπαθείς κοινωνικές ομάδες οι οποίες δεν έχουν ίσες ευκαιρίες στην απασχόληση. Επιπρόσθετα, 627 εκατ. ευρώ πρόκειται να κατευθυνθούν στην περαιτέρω βελτίωση και ενίσχυση των ψηφιακών τεχνολογιών που χρησιμοποιούνται στα διάφορα παρακλάδια του ελληνικού δημοσίου που θα το καταστήσουν περισσότερο λειτουργικό και χρήσιμο ως προς τις υπηρεσίες που παρέχονται στους πολίτες. Ακόμα, υπάρχει στόχος αυτοί οι πόροι να ενισχύσουν την ψηφιοποίηση του δικαστικού συστήματος της Ελλάδας, την επιτάχυνση και απλούστευση αρκετών από τις διαδικασίες τις οποίες παρέχει και είναι αρκετά χρονοβόρες και επιπλέον να επιτευχθεί σε σημαντικό βαθμό ο εκσυγχρονισμός και η απλοποίηση της φορολογικής νομοθεσίας που βρίσκεται σε ισχύ και θα αφορά το δίκαιο της είσπραξης των δημοσίων εσόδων.

Στις 21 Δεκεμβρίου 2021 υπεγράφη ανάμεσα στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή συμφωνία επιχειρησιακών ρυθμίσεων κατά την οποία καθορίζονται με λεπτομέρεια τα βήματα κατά τα οποία θα παρακολουθείται η πορεία υλοποίησης των έργων και των μεταρρυθμίσεων που περιλαμβάνονται εντός του σχεδίου. Μέσω αυτής της συμφωνίας εξειδικεύεται το χρονοδιάγραμμα παρακολούθησης και υλοποίησης του σχεδίου, καθορίζονται δείκτες που αναφέρονται στη διεκπεραίωση των όρων και στόχων που έχουν τεθεί και ρυθμίσεις προκειμένου η ευρωπαϊκή επιτροπή να έχει πλήρη πρόσβαση σε δεδομένα που αφορούν την τεκμηρίωση για τους σκοπούς για τους οποίους δίνονται οι πόροι του Ταμείου Ανάκαμψης. Η παραπάνω διαδικασία αποτελεί πολύ σημαντικό γεγονός για τη χώρα μας καθώς οι πόροι του Ταμείου Ανάκαμψης εκταμιεύονται ανάλογα με τις εκπληρώσεις οροσλήμων και στόχων σε αντίθεση με αυτούς του ΕΣΠΑ που γίνονται βάση δαπανών και είναι μια πολύ καθοριστική εξέλιξη ώστε η εκμετάλλευση των πόρων του Ταμείου Ανάκαμψης να γίνει με περισσότερο

αποτελεσματικό τρόπο και θα έχει αποτελέσματα που θα είναι εμφανή σε όλους τους τομείς. Στις 8 Απριλίου 2022 πραγματοποιήθηκε η πρώτη καταβολή της δόσης των 3,56 δις ευρώ η οποία θα εξυπηρετούσε ορισμένους από τους βασικούς σκοπούς του σχεδίου Ελλάδα 2.0 σε μορφή επιχορηγήσεων και δανείων. Παράλληλα, το Μάιο του 2022 δημιουργήθηκε ειδική πλατφόρμα από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας μέσω της οποίας δινόταν η δυνατότητα σε όσους επιχειρηματίες επιθυμούσαν να λάβουν δάνειο από το Ελλάδα 2.0 να καταθέσουν το επενδυτικό τους σχέδιο το οποίο θα αξιολογούνταν και θα λάμβανε την αντίστοιχη δανειακή καταβολή. Αυτή η <<πύλη>> που δημιουργήθηκε από το Ταμείο Ανάκαμψης έδωσε τη δυνατότητα η διαδικασία της απορρόφησης και εισχώρησης ιδιωτικών κεφαλαίων στην ελληνική αγορά, ακόμα και από το εξωτερικό, να γίνει με περισσότερο άμεσο και αυτοματοποιημένο τρόπο παρακάμπτοντας τη γραφειοκρατία που κυριαρχεί στην ελληνική επιχειρηματικότητα και την εμποδίζει στο να αναπτυχθεί και να παραγάγει γρήγορα αποτελέσματα. Επιπλέον, είναι εξασφαλισμένο ότι η εν λόγω υπηρεσία είναι κατασκευασμένη με τέτοιο τρόπο ώστε να λειτουργεί με απόλυτη διαφάνεια και να παρέχει όλες τις πληροφορίες που είναι απαραίτητες για να προχωρήσει και να υλοποιηθεί σωστά η διαδικασία δανειοδότησης της επένδυσής τους χωρίς κωλύματα.

Τον Ιανουάριο του 2023 επετεύχθη από ελληνικής πλευράς η εκταμίευση και της δεύτερης δόσης των 3,6 δις ευρώ από το Ταμείο Ανάκαμψης. Η δεύτερη αυτή δόση περιλάμβανε 1,72 δις ευρώ τα οποία ήταν επιδοτήσεις και 1,84 δις ευρώ σε μορφή δανείων. Οι επιδοτήσεις των 1,72 δις αφορούσαν την προώθηση της χρήσης εναλλακτικών μορφών ενέργειας (ΑΠΕ) υπό την προϋπόθεση ότι η χρήση και η λειτουργία τους θα είναι σύμφωνη με τις επιταγές της ΕΕ, την ανασυγκρότηση των σιδηροδρόμων και την προώθηση ανάπτυξης ενός πιο σύγχρονου και ασφαλούς σιδηροδρομικού δικτύου, την επιδίωξη για την ύπαρξη σύμπραξης δημοσίου και ιδιωτικού τομέα στον κλάδο των δημόσιων λεωφορειακών συγκοινωνιών με στόχο να βελτιωθούν οι παρεχόμενες υπηρεσίες προς το επιβατικό κοινό, να ανανεωθεί ο υπάρχων στόλος με νέα, σύγχρονα και ασφαλή για τον πολίτη λεωφορεία και τα οποία θα κινούνται με καύσιμα τα οποία θα είναι φιλικά προς το περιβάλλον και δεν θα επιβαρύνουν περαιτέρω την ατμοσφαιρική ρύπανση στα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας. Επίσης, μέσω των επιδοτήσεων επιδιωκόταν η ενθάρρυνση για τον πολυπόθητο ψηφιακό μετασχηματισμό των μικρομεσαίων επιχειρήσεων καθώς και η ανάπτυξη της εξαγωγικής τους δυνατότητας, η κινητοποίηση πράσινων και ψηφιακών επενδύσεων από πλευράς ιδιωτικού τομέα, η προσέλκυση επενδύσεων σε τομείς <<κλειδιά>> για την ελληνική οικονομία όπως είναι ο τουρισμός, η μεταποίηση και η γεωργία. Σύμφωνα με την επίσημη πηγή του υπουργείου Οικονομικών, την Ειδική Υπηρεσία Συντονισμού του Ταμείου Ανάκαμψης, η οποία συντονίζει τη διάθεση των πόρων του Ταμείου Ανάκαμψης στην ελληνική αγορά, μέχρι στιγμής έχουν

υποβληθεί 425 επενδυτικά σχέδια τα οποία αφορούν τη λήψη δανείων από το Ελλάδα 2.0. Από αυτά τα 425 επενδυτικά σχέδια, τα 260 προέρχονται από μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, γεγονός που δείχνει τη συνεισφορά του Ταμείου Ανάκαμψης στη ραχοκοκαλιά της ελληνικής οικονομίας την οποία αποτελούν αυτές οι επιχειρήσεις και τη δυνατότητα που τους δίνεται να εκμεταλλευτούν τους πόρους που τους προσφέρονται ώστε να εξελιχθούν σύμφωνα με τις επιταγές της σύγχρονης οικονομίας και πραγματικότητας. Οι συγκεκριμένες αιτήσεις για δανειοδότηση σχετίζονται με επενδύσεις οι οποίες πρόκειται να επιτευχθούν σε τομείς όπως η βιομηχανία, το λιανικό εμπόριο, τις ΑΠΕ, τις τηλεπικοινωνίες, τον τουρισμό και τις υπηρεσίες. Αφορούν επομένως κυρίως το δευτερογενή και τον τριτογενή τομέα της οικονομίας. Ο συνολικός προϋπολογισμός των συγκεκριμένων δανείων ανέρχεται στα 15,71 δις ευρώ και διαμορφώνεται από δάνεια που προέρχονται από το Ταμείο Ανάκαμψης, κεφάλαια από τις τράπεζες, αλλά και ίδια κεφάλαια των επενδυτών. Ήδη έχουν συναφθεί 178 δανειακές συμβάσεις ανάμεσα στο Ταμείο Ανάκαμψης και σε επιχειρήσεις που έχουν αιτηθεί τη δανειοδότησή τους. Το ύψος του προϋπολογισμού αυτών των δανειοδοτήσεων ανέρχεται στα 6,82 δις ευρώ και έχει συμφωνηθεί η ύπαρξη ενός μεσοσταθμικού επιτοκίου δανεισμού του 2% ενώ τα δάνεια θα έχουν μία μέση διάρκεια αποπληρωμής σε βάθος περίπου 13 ετών.

Τον Μάιο του 2023 υπεβλήθη αίτημα από την ελληνική κυβέρνηση προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή με σκοπό την εκταμίευση της 3^{ης} δόσης ύψους 1,72 δις ευρώ από το Ταμείο Ανάκαμψης, η οποία είχε ως προαπαιτούμενα για να καταβληθεί 39 ορόσημα και 3 στόχους τα οποία επετεύχθησαν (Ελλάδα 2.0, 2021). Επιπλέον, στις 31 Αυγούστου 2023 από πλευράς ελληνικής κυβέρνησης κατατέθηκε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρόταση για αναθεώρηση του Ελλάδα 2.0. Στόχος της αναθεωρημένης έκδοσης του σχεδίου είναι ένα ανανεωμένο πρόγραμμα που θα προβλέπει επενδύσεις και συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις που θα έρχονται σε ταύτιση με το πρόγραμμα REPowerEU, το οποίο αφορά την προσπάθεια για ενίσχυση της αυτονομίας των χωρών της ΕΕ στο πεδίο της ενέργειας και θα ανέρχονται σε χρηματοδότηση ύψους 795 εκατ. ευρώ, καθώς και επέκταση των δανειακών συμβάσεων με το Ταμείο Ανάκαμψης κατά επιπλέον 5 δις ευρώ. Με αυτό τον τρόπο, οι συνολικοί διατιθέμενοι πόροι από το Ταμείο Ανάκαμψης προς τη χώρα μας θα αυξηθούν κατά 5,6 δις ευρώ και θα ανεβάσουν το συνολικό προϋπολογισμό του σχεδίου στα 36 δις ευρώ. Το πρόγραμμα REPowerEU προβλέπει τη χρηματοδοτική ενίσχυση δράσεων για την ενεργειακή αναβάθμιση των νοικοκυριών αλλά και των δομών του δημοσίου τομέα καθώς επίσης αποτελεί προπομπό προκειμένου να δοθεί γόνιμο έδαφος στην εξέλιξη της παραγωγής εναλλακτικών καυσίμων όπως πράσινο υδρογόνο και βιομεθάνιο, τη βελτίωση των υφιστάμενων χρήσεων γης που υπάρχουν ώστε να εγκατασταθούν ΑΠΕ καθώς και μεγιστοποίηση της χωρητικότητας του δικτύου και αποθήκευσης ενέργειας για ανάλογες δράσεις (Ελλάδα 2.0, 2021). Το αίτημα για δάνεια ύψους

5 δις ευρώ πρόκειται να καλύψει την ανάγκη για κάλυψη των αναγκών που έχουν προκύψει από 500 επενδυτικά σχέδια που έχουν ήδη υποβληθεί και έχουν προϋπολογισμό που φτάνει τα 18,1 δις ευρώ με την πλειοψηφία αυτών να προέρχονται από μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις. Επιπρόσθετα, στο αναθεωρημένο σχέδιο Ελλάδα 2.0 στο επίκεντρο βρίσκεται η πρόληψη των φυσικών καταστροφών μέσω δράσεων όπως ο καθαρισμός των δασών, η διάνοιξη των δασικών δρόμων, υλοποίησης προγραμμάτων που σχετίζονται με τον προσεισμικό έλεγχο των δημόσιων κτιρίων κ.α. Ακόμα, περιλαμβάνονται δράσεις οι οποίες αφορούν την αντιμετώπιση της στεγαστικής κρίσης που βιώνει η ελληνική κοινωνία και ιδιαίτερα οι νέοι άνθρωποι μέσω προγράμματος για στέγαση νέων ζευγαριών ηλικίας 18-39 ετών, καθώς και μεταρρυθμίσεις οι οποίες αφορούν τη φορολογική πολιτική, τον προσωπικό γιατρό και το κτηματολόγιο.

Σύμφωνα, με το Ινστιτούτο ερευνών ENA το οποίο πραγματοποιεί κοινωνικές και πολιτικές έρευνες και έχει αναλάβει τη διατύπωση εκθέσεων για την πορεία υλοποίησης του σχεδίου Ελλάδα 2.0 ανά εξάμηνο έχουν παρατηρηθεί και επισημανθεί τα εξής στοιχεία κατά την πιο πρόσφατη έκθεση τον Ιούλιο του 2023. Αρχικά, το ποσοστό λογιστικών πληρωμών από το Ελλάδα 2.0, δηλαδή οι πόροι που έχουν μεταφερθεί μεταξύ της λογαριασμών φορέων της ελληνικής κυβέρνησης στην Τράπεζα της Ελλάδας και όχι οι πραγματικές πληρωμές στους δικαιούχους των δράσεων και των έργων είναι της τάξης του 20% ενώ το αντίστοιχο ποσοστό πραγματικών πληρωμών του σχεδίου προς τους δικαιούχους του ανέρχεται στο 6%. Σε απόλυτους αριθμούς οι συνολικές πληρωμές του Ελλάδα 2.0 ανέρχονται σε 6 δις ευρώ από τα οποία τα 4 δις αφορούν λογιστικές πληρωμές και μόλις τα 2 δις πληρωμές στους δικαιούχους οι οποίες καταλήγουν ουσιαστικά και στην πραγματική οικονομία (Σταθάκης Γ., 2023).

Ακόμα, η απορρόφηση πόρων του Ελλάδα 2.0 αποτελεί ένα κομμάτι το οποίο προκαλεί έντονο προβληματισμό καθώς έως τώρα έχουν απορροφηθεί 11,1 δις ευρώ από το Ταμείο Ανάκαμψης προς την Ελλάδα και μέχρι στιγμής οι δαπάνες έχουν υπολογιστεί στα 6,2 δις από τα οποία 2,7 δις αφορούν δάνεια και 3,5 δις επιχορηγήσεις. Επομένως, υπάρχει ένα ποσό που ανέρχεται στα 4,9 δις ευρώ το οποίο ουσιαστικά λιμνάζει και δεν έχει ακόμα εισαχθεί στην πραγματική οικονομία της χώρας. Επιπλέον, στα 2,7 δις ευρώ των δανειακών κεφαλαίων του Ελλάδα 2.0 που έχουν συμβασιοποιηθεί με τις τράπεζες που συνεργάζονται με το Ταμείο από τις επιχειρήσεις έχουν εκταμιευτεί μόλις 398,2 εκατ. ευρώ.

Άρα, το ποσοστό της λογιστικής απορρόφησης των δανειακών πόρων του σχεδίου είναι στο 21% ενώ το πραγματικό ποσοστό που έχουν λάβει οι επιχειρήσεις είναι στο 3%. Αντίστοιχα, στο σκέλος των επιδοτήσεων από τα 3,5 δις ευρώ που έχουν έως τώρα απορροφηθεί μόλις το 1,5 δις αποτελεί πραγματική ρευστότητα για την οικονομία και τις ανάγκες των δικαιούχων. Επίσης, από την ανάλυση των δανειακών συμβάσεων που έχουν

πραγματοποιηθεί μέχρι στιγμής στο πλαίσιο του Ελλάδα 2.0 ως συμπέρασμα μπορεί να εξαχθεί ότι αποτελεί βασική στρατηγική επιλογή η ενίσχυση επιχειρηματικών ομίλων και μεγάλων επιχειρήσεων σε βάρος των μικρομεσαίων επιχειρήσεων που αποτελούν τη βάση της ελληνικής οικονομίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, το οποίο γεννήθηκε ως ανάγκη για στήριξη και ανασυγκρότηση της οικονομίας των χωρών της ΕΕ έπειτα από την πανδημία του κορονοϊού, αποτελεί ένα από τα βασικότερα χρηματοδοτικά εργαλεία τα οποία τη δεδομένη στιγμή έχει στη διάθεσή της η ΕΕ. Η Ελλάδα, μέσω του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, το Ελλάδα 2.0, έχει τη δυνατότητα να προβεί σε μεταρρυθμίσεις σε τομείς όπως ο ψηφιακός μετασχηματισμός ειδικά στο δημόσιο τομέα που υστερεί σε μεγάλο βαθμό στο συγκεκριμένο τομέα αλλά και των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και την πράσινη μετάβαση ενός μεγάλου μέρους των επιχειρήσεων της και των δραστηριοτήτων σε όλη τη χώρα εν γένει ώστε να συμβαδίζουν με τις ανάγκες της εποχής και την ολοένα και περισσότερο απειλητική κλιματική κρίση. Ακόμα, μέσω μεταρρυθμίσεων που αφορούν την τόνωση της απασχόλησης, την αύξηση και τη συνεχή βελτίωση των δεξιοτήτων των εργαζομένων σε τομείς όπως οι ψηφιακές γνώσεις και δεξιότητες αλλά και την επίτευξη κοινωνικής συνοχής με στόχο την παροχή ίσων ευκαιριών σε όλους τους ανθρώπους σε δωρεάν και δημόσια υγειονομική περίθαλψη, εκπαίδευση και ένταξη στην κοινωνία και των πιο ευπαθών κοινωνικών ομάδων.

Επίσης, δίνεται μια μεγάλη ευκαιρία και δυνατότητα στην ελληνική οικονομία μέσω υποστήριξης ιδιωτικών επενδύσεων να δοθεί προτεραιότητα σε τομείς όπως η καινοτομία, η ανταγωνιστικότητα και η εξωστρέφεια του ιδιωτικού τομέα σε συνάφεια με βασικούς τομείς της ελληνικής οικονομίας όπως ο τουρισμός, η μεταποίηση, η γεωργία και οι υποδομές. Ως προς την περιφερειακή διάσταση του σχεδίου είναι απαραίτητο να επισημανθεί ότι η απουσία περιφερειακής διάστασης είναι καταφανής, όπως και η στόχευση για μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων. Πιο συγκεκριμένα, υπάρχει απουσία κατανομής πόρων στις 13 περιφέρειες της χώρας ξεχωριστά, γεγονός που αποδεικνύει πως υπάρχει έλλειμμα στρατηγικού σχεδιασμού και μιας έστω ελάχιστης εξασφαλισμένης κατανομής πόρων προς τις περιφέρειες ειδικά σε μια χώρα που οι περιφερειακές ανισότητες είναι πολύ μεγάλες με βάση και τη σχετική λίστα του ΟΟΣΑ ως προς το κατά κεφαλήν ΑΕΠ των 30 χωρών-μελών του (Σταθάκης Γ., 2022). Σε αυτό το πλαίσιο είναι αναγκαία η ενίσχυση των περιφερειακών πολιτικών του σχεδίου, η ώθηση της παραγωγικότητας, της ανταγωνιστικότητας και της δημιουργίας θέσεων εργασίας σε όλες τις περιφέρειες της χώρας, η προώθηση ποιοτικής απασχόλησης και ισότιμης κοινωνικής ένταξης σε όλες τις περιφέρειες και η ενδυνάμωση της βιώσιμης ανάπτυξης επίσης για όλες τις περιφέρειες. Από την άλλη, υπάρχει η προσέγγιση ότι το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας πρόκειται να αποτελέσει καθοριστικό παράγοντα στην προσπάθεια για μετατροπή της Πολιτικής Συνοχής της ΕΕ (Καλλιώρας, 2023). Μέσω του Ταμείου Ανάκαμψης

έχει δοθεί μια σημαντική ευκαιρία ώστε η Πολιτική Συνοχής της ΕΕ να διαπεράσει την προοπτική της άμβλυνσης των περιφερειακών ανισοτήτων ως πρωταρχικού της στόχου και να θέσει τη συνοχή της στη βάση διαμοιρασμού κοινών στόχων, αξιών και κοινού οφέλους (Καλλιώρας Δ., 2023). Το Ταμείο Ανάκαμψης δίνει την ευχέρεια από πλευράς πόρων να επιτευχθεί ένας τέτοιος σκοπός. Ένας ακόμα σκοπός που μπορεί να επιτευχθεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο και να βοηθήσει στην άμβλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων είναι η ύπαρξη ενός εθνικού Σχεδίου Ανάπτυξης το οποίο θα καταργεί τα υπάρχοντα διαρθρωτικά ταμεία, τα οποία δεν επιτέλεσαν το σκοπό τους στον επιθυμητό βαθμό και θα δίνει έμφαση στις ιδιαίτερες ανάγκες της περιφέρειας της χώρας, δίνοντας βάση στα χαρακτηριστικά στα οποία υπερτερούν και προτείνοντας λύσεις για τους τομείς όπου υστερούν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Στατιστική Αρχή, ΕΛΣΤΑΤ

Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία, Eurostat

Ελλάδα 2.0, 2021. Ελλάδα 2.0: Εθνικό σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, Αθήνα: Hellenic Republic

Καλλιώρας Δ., Κρητικός Α. *Η Μετεξέλιξη Της Πολιτικής Συνοχής Της ΕΕ Μετά Τη Σύσταση Του Ταμείου Ανάκαμψης*. Διανέοσις, 2023.

Μπαρμπαρούση, Χριστίνα. *Το Περιφερειακό Πρόβλημα: πώς εντείνεται, πώς λύνεται*. 2020.

Παπαδασκαλόπουλος Αθ, Χριστοφάκης Μ. *Περιφερειακός προγραμματισμός και αναπτυξιακός σχεδιασμός*. Παπαζήση, 2016.

Πετράκος Γ., Ψυχάρης Ι. *Περιφερειακή Ανάπτυξη στην Ελλάδα*. Κριτική, 2016.

Πολύζος, Σεραφείμ. *Περιφερειακή Οικονομική*. 2011.

Σταθάκης Γ., Κορκολής Π., Φωτονιάτα Ε. *Παρατηρητήριο Ταμείου Ανάκαμψης & Ανθεκτικότητας «Ελλάδα 2.0» και ΕΣΠΑ 2021-2027*. 2022.

Σταθάκης Γ., Κορκολής Π., Φωτονιάτα Ε., Λιωνής Ν. *Focus Report / Παρατηρητήριο Ταμείου Ανάκαμψης & Ανθεκτικότητας «Ελλάδα 2.0» / Ιούλιος 2023*. Ιούλιος 2023.

<https://www.bruegel.com>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Περιφέρεια	Πληθυσμός 2021	Πληθυσμός 2011	Μεταβολή 2011 - 2021	Πληθυσμός 2001
Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	562.069	608.182	-7,6%	607.162
Κεντρικής Μακεδονίας	1.790.290	1.880.058	-4,8%	1.874.597
Δυτικής Μακεδονίας	255.056	283.689	-10,4%	294.317
Ηπείρου	319.543	336.856	-5,1%	336.392
Θεσσαλίας	687.527	732.762	-6,2%	740.115
Ιονίων Νήσων	200.726	207.855	-3,4%	209.608
Δυτικής Ελλάδας	643.349	679.796	-5,4%	721.541
Στερεάς Ελλάδας	505.269	547.390	-7,7%	558.144
Αττικής	3.792.469	3.827.624	-0,9%	3.894.573
Πελοποννήσου	538.366	577.903	-6,8%	597.622
Βορείου Αιγαίου	194.136	199.231	-2,6%	205.235
Νοτίου Αιγαίου	324.542	308.975	+5%	298.462
Κρήτης	617.360	623.065	-0,9%	594.368
Άγιο Όρος (αυτοδιοίκητο)	1.779	1.811	-1,8%	1.961
Σύνολο επικράτειας	10.432.481	10.815.197	-3,5%	10.934.097

Πίνακας 1.2 Πληθυσμιακά στοιχεία ανά περιφέρεια 2001-2011-2021 Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

	Πρωτογενής τομέας ΑΠΑ σε εκατ €		Δευτερογενής τομέας ΑΠΑ σε εκατ €		Τριτογενής τομέας ΑΠΑ σε εκατ €		Συνολική ΑΠΑ σε εκατ €	
Έτος	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Περιφέρεια								
Αττική	315	316	8.688	8.627	66.297	60.347	75.930	69.290
Βόρειο Αιγαίο	121	121	226	223	1.870	1.700	2.217	2.044
Νότιο Αιγαίο	131	132	511	482	4.849	3.830	5.491	4.444
Κρήτη	580	583	939	961	6.462	5.366	7.981	6.910
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	530	532	1.153	1.219	4.361	3.959	6.044	5.710
Κεντρική Μακεδονία	1.410	1.416	3.623	3.645	16.617	14.724	21.650	19.785
Δυτική Μακεδονία	313	315	1.415	1.149	1.647	1.502	3.375	2.966
Ήπειρος	334	335	208	205	2.953	2.693	3.495	3.233
Θεσσαλία	984	988	1.374	1.386	5.756	5.233	8.114	7.607
Ιόνια Νησιά	130	130	180	175	2.518	1.992	2.828	2.297
Δυτική Ελλάδα	757	760	1.040	1.087	5.233	4.765	7.030	6.612
Στερεά Ελλάδα	604	607	2.917	3.304	3.943	3.543	7.464	7.454
Πελοπόννησος	774	777	1.907	1.987	4.547	3.972	7.228	6.736
Ελλάδα	6.983	7.011	24.181	24.450	127.683	113.627	158.847	145.088
Ποσοστό συμμετοχής στη συνολική ΑΠΑ της χώρας	4,3%	4,8%	15,2%	16,8%	80,5%	78,4%	100%	100%

Πίνακας 1.4: Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία κατά τομέα παραγωγής ανά περιφέρεια, Ιδία Επεξεργασία
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

	Απασχολούμενοι στον πρωτογενή τομέα		Απασχολούμενοι στο δευτερογενή τομέα		Απασχολούμενοι στον τριτογενή τομέα		Συνολικός αριθμός απασχολουμένων στην επικράτεια	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Περιφέρεια								
Αττική	14.578	14.190	219.579	218.235	1.593.293	1.564.672	1.827.450	1.797.097
Βόρειο Αιγαίο	9.431	9.130	8.369	8.286	62.528	61.288	80.328	78.704
Νότιο Αιγαίο	10.705	10.320	19.620	19.311	142.571	139.910	172.896	169.541
Κρήτη	42.269	41.246	32.682	32.353	209.331	204.711	284.282	278.310
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	58.759	56.885	28.038	27.707	154.239	151.543	241.036	236.135
Κεντρική Μακεδονία	92.817	90.189	105.782	105.066	569.051	559.174	767.650	754.429
Δυτική Μακεδονία	16.436	16.013	22.205	21.870	62.953	61.713	101.594	99.596
Ήπειρος	22.864	22.083	19.122	18.836	95.528	90.928	134.514	131.847
Θεσσαλία	61.966	60.035	41.545	41.127	200.129	197.530	303.640	298.692
Ιόνια Νησιά	10.300	9.992	9.490	9.315	78.377	76.718	98.167	96.025
Δυτική Ελλάδα	52.704	51.261	32.127	31.773	180.279	176.319	265.110	259.353
Στερεά Ελλάδα	41.024	39.891	50.373	50.034	136.414	134.286	227.811	224.211
Πελοπόννησος	64.795	63.070	30.225	29.788	152.456	149.862	247.476	242.720
Ελλάδα	498.648	484.305	619.157	613.701	3.634.151	3.544.169	4.751.956	4.642.175
Ποσοστό συμμετοχής στην συνολική απασχόληση της χώρας	10,5%	10,4%	13%	13,2%	76,5%	76,3%	100%	100%

Πίνακας 1.5: Πίνακας απασχολούμενων ανά τομέα παραγωγής για κάθε περιφέρεια της Ελλάδας, Ιδία Επεξεργασία Πηγή: Eurostat